

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

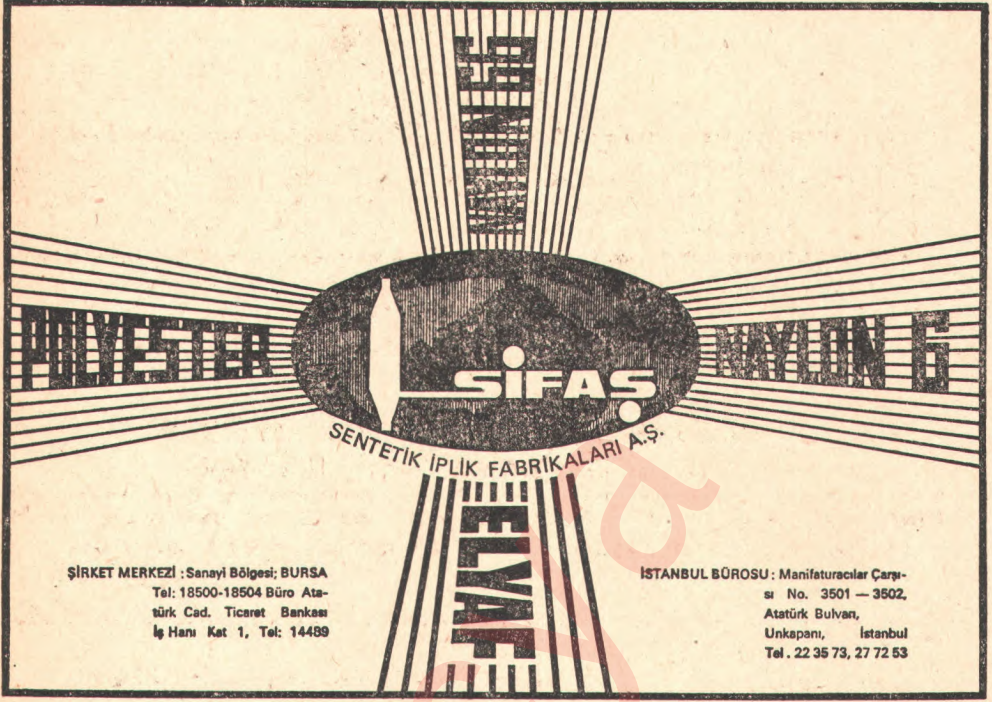
İKTİSAT DERGİSİ

EKİM 1975

SAYI 136

CİLT : 22

500 KURUŞ

SIFAS
SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

POLYESTER **NAYLON 6**

ELYAF

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
türk Cad. Ticaret Bankası
İç Hanı Kat 1, Tel: 14489

İSTANBUL BÜROSU : Manifaturacılar Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel. 22 35 73, 27 72 53

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyeti ve dergiyi so-
rumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade
edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi	1250.— TL.
İç sahife	1000.— TL.
Arka kapak içi	1250.— TL.
Arka kapak	1500.— TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İçtimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

CİLT : XXII

EKİM 1975

SAYI : 136

Fiatı : 5 T.L.

Yıllık : 60 - 6 Aylık : 30 TL.

Cemiyet Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Nihat BATUR

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Çin Ekonomisi Doç. Dr. Nazif KUYUCUKLU
14. Dünyadaki Enflasyon ve Esnek Kambiyo Hadleri Dündar MURADOĞLU
22. İktisat Biliminin Gelişme Sahaları Orhan ERDENEN
28. Sanayileşmenin Neresindeyiz Erol ÇEVİKÇE
34. Türk - İran İlişkileri ve Bu İlişkiledeki Sorunlar ***

Derginin Sesi

Değerli Okurlarımız

Ramazan bayramınızı kutlar hepimize uzun seneler birlik ve beraberlik için de esenliklerle çok bayramlar temenni ederiz.

Günlerdir işçi ücretlerinin dondurulması hususu tartışılmaktadır. Tartışma-ya sebebe enflasyonun önlenmesi çareleri arasında işçi ücretlerinin dondurulması ele alınmaktadır. Hiç bir kuruluş ve müessese işçisinin sosyal yaşantısının seviyesini düşürülmesini istemeyeceği gibi düşünmeyeceğide muhakkaktır. Aksine bu seviyenin yükseltilmesinde çalışmakta olduğu kuruluşun başta gelen görevidir. Bu seviye yükseltilmesinde tek çıkar yolda ücret zamları olmayıp konut yardımları, giyecek ve yiyecek yardımları v.s. gibi yardımlarlada gerçekleştirilir. Üzerinde durulması gereken husus işçi ücretleri seviyesinin ekonomik bünyemizin imkanı nisbetinde günün değişen koşullarına göre en yüksek seviyeye çıkmış mıdır?

Yapılacak çeşitli adlar altındaki ilâveler, işçilerin çalışmakta olduğu müesseselere yükledikleri mali külfetlerin o müessesenin faaliyetlerini idameye imkân sağlamasında şarttır. Bu idame sadece işçinin çalıştığı sürece olmayıp, çalışanların hizmet sürelerini doldurup emekliye ayrıldıkları zaman alacakları tazminatlarının da kapsamalıdır. Kıdem tazminatları her iş veren kuruluşa çok kabarcık maddi mükellefiyetler yüklediği aşikardır.

Ekonomimiz emek unsurundan yoksun olmayacağı gibi sermayesizde olmaz.

Bu iki unsuru bütün art niyetlerden arınmış olarak, birini diğerine milli menfaatler açısından dikkate alınarak ezdirmemek kaydı ile menfaatlerini en üst düzeyde bağlamak zorundayız. Bu zorunluluk bizi hem siyasi hem ekonomik yönden huzura kavuşturacak kanısındayız.

Sevgilerimizle

İKTİSAT DERGİSİ

ÇİN EKONOMİSİ

Doç. Dr. Nazif KUYUCUKLU

Kuruluşunun 26.cı yılını kutlayan Çin, uzun yıllar içe dönük bir uygulama dönemi geçirip Sovyetlerle arası açılınca giderek dışa açılmakta, Üçüncü dünya ülkeleri yanında, büyük kapitalist ülkelerle ilişkilerini hızla geliştirmeye çalışmaktadır. Özellikle Japonya, AET ve ABD ile olan ilişkilerdeki gelişme dikkat çekicidir. Ekonomik açıdan bunlar, gerekli bazı yatırım mallarını, teknoloji ve bilgiyi (Know-How) sağlamak bakımından zorunlu gözükmekte-

dir. Biz bu yazıda, çok kıt olan veriler ölçüsünde Çin ekonomisi üzerinde durmaya çalışacağız.

Önce, ülkenin nüfusu ele alınacak olursa, bu konuda pek resmi açıklamaların bulunmadığı görülür. Geçen yıl Bükreş'te yapılmış olan Dünya Nüfus Konferansında Çin delegasyonunun açıklamasına göre, ülke nüfusu 800 milyon dolayındadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre de, 1972'de Çin nüfusu 800.7 milyondur (1). Bu

nüfusun yıllık artışının % 1.8 olduğu düşünülürse, 1975'te toplam Çin nüfusunun 850 milyon dolayında bulunması gerekmektedir. Bu büyük nüfus kitlesinin günümüzde ve gelecekte bazı sorunlar yaratması doğaldır. Beslenme, eğitim ve çalışma (istihdam) bunların başlıcalarıdır. Çin'de kişi başına kalorinin 2100 - 2200 olduğu sanılmakta, iklim ve işçi verimliliği dikkate alındığında da bunun yeterli olduğu düşünülmektedir (2). Ancak, bu kalori toplamının 1.650'sini tahıllar, sadece 100'ünü hayvansal kaynaklar oluşturmaktadır. Eğitim bakımından da büyük bir kitle için demografik yatırımların yapılması gerekiyor. Bu kitlenin fal nüfusa katılmasıyla «istihdam» da çözümünü güç bir sorun olmaktadır. İkinci Dünya ve kendi bağımsızlık savaşından sonra doğanların 1960 ları izleyen dönemde heryıl toplam nüfusun % 2 dolayındaki bir oranının faal nüfusa katıldığı düşünülürse, sorunun önemi kendiliğinden anlaşılır. Çin'in beslenme sorununun güçleştirip ötekilerinin çözümünü ağırlaştıran önemli faktörlerden biri nüfus artış hızıdır. Özellikle 1960'lardan sonra, medikal olanakların gelişmesiyle ölüm oranları düşmüş, doğum oranları aynı kaldığı için, yıllık nüfus artış hızı büyümüştür. 1965/1970 döneminde Çin'de yıllık nüfus artış hızının % 1.8 olarak geliş-

tiği kaydedilmektedir (3). Bu durum karşısında sadece beslenme sorunu ele alındığında bile, ülke yöneticileri güç durumun farkına vararak, öteki sosyalist ülkelerdeki uygulamanın tersine, nüfus artış hızını düşürme yönünde çaba gösterme gereğini duymuşlardır. Nitekim başbakanlardan Chu En-lai, nüfus artışının Japonyanın düzeyine yani % 1'e düşürmenin yararlı olacağını, ancak henüz bundan uzak bulunduğunu belirtmiş, bu düşüncesini 1971'de de Kanada dışticaret bakanına tekrarlayarak hükümetin nüfus artışı hızındaki politikasının % 1 olduğunu, hattâ bunun da altına düşmek gerekliliğini ifade etmiştir (4). Böylece Çin, evlenmelerin geç yaşlarda yapılması gibi çeşitli eğitimsel yollarla nüfus artış hızını düşürmeye çalışmaktadır.

Çin'in tarım kesiminde 111.2 milyon hektar tarımsal alan olduğu (toplam topraklar 960 milyon Ha) belirtilmektedir (5). Gerçi aynı kaynağa göre, aynı yıl olan 1967'de, sadece tahıl üretimine ayrılmış bulunan alanlar, 113.2 milyon hektardır (6). İlk rakkamı ele aldığımız takdirde, tarımsal yani ekime uygun alanlar, toplam alanların sadece % 11.6'sını oluşturmaktadır. İkinci durumun gerçekliği düşünüldüğünde de, bu oranın önemli bir değişikliğe uğ-

ramadığını görürüz. Bu oran öteki ülkelere göre düşüktür. Örneğin, Japonya'da bile ekime uygun alanların toplam alanlara oranı % 13'tür. Ancak Çin'in bu yönde büyük bir potansiyeli bulunduğu söylenmektedir. Bazı kaynaklara göre bu miktar 43 milyon hektar, bazılarına göre hatta 100 milyon hektara ulaşmaktadır. Çin, 1956 / 1967 yıllarını kapsayan tarımsal program döneminde, tarımsal alanlarını genişletme politikasını sürdürdüğü gibi, günümüzde de bu alanda çalışmalarına devam etmektedir. Ancak, ekime yeni alanlar kazandırılmakla birlikte, bunun yukardaki rakamların çok altında geliştiğini belirtmek gerekir. Nitekim 1972'de, tahıl ekimine ayrılan alanlar, 1176.6 milyon hektar, aynı yıl pamuk üretimine de 4.5 milyon hektar ayrılmış olduğuna göre, Çin toplam ekim alanlarının 125 milyon Hektar dolayında bulunduğunu düşünebiliriz. Bu durum, 1967 ve daha önceki yıllara göre önemli bir artışı göstermekle birlikte, hele yukardaki 100 milyon hektar gibi bir rakamdan çok uzaktır. Bu günkü teknik olanaklar karşısında bu miktarları arttırabilmek oldukça güç olsa gerektir. Bununla birlikte Çin'in, eldeki olanaklar ölçüsünde marjinal topraklarını ekim prosesine sokmaya çalışacağı kuşkusuzdur.

Çin toplam nüfusunun, 1960'larda % 75.2'si tarım kesiminde toplanmıştı. Bu oran 1970'te % 66.5'e düşmüştür (7). Bununla birlikte, mutlak rakam olarak ele alındığında ise, tarımda bulunan nüfus toplamı 1960'ta 486 milyon iken, 1970'te 514 milyona yükselmiştir (8). Çin'in 1970'te 356.6 milyon olan faal nüfusundan 237 milyonu tarımda toplanmıştır. Günümüzde de bu rakam ve oranlarda önemli değişikliklerin olmadığı düşünülebilir. Bu bakımdan Çin bu yönüyle az gelişmiş ülkelerdeki tarımsal yapıyı hatırlatmaktadır. Bu bakımdan Çin bu yönüyle az gelişmiş ülkelerdeki tarımsal yapıyı hatırlatmaktadır. Bu strüktürü ile Çin'in, yatırımlardaki ağırlığı tarıma aktararak işgücü ikamesine gerek yoktur, çünkü buradaki aşırı yığılmayı ekonominin öteki kesimlerine yerleştirebilecek durumda değildir. Bunun için yatırımlarda büyük payı tarım dışı kesimler almaktadır. Ülkede bazı modern tarım işletmeleri (Devlet Tarım İşletmeleri ve Kömürler olarak) vardır. Ancak buralarda genellikle kapital stoku düşüktür. Çin'de toplam Traktör parkı 150 bin dolayında olduğuna göre (9), geniş ekim alanları için bu miktar yetersizdir. Üretim gücü olarak insan ve çekim hayvanlarından yararlanılmaktadır.

Gübre kullanımına büyük bir önem verildiğinden, bu alandaki yatırımlar da önemli olmaktadır. 1971'de Chou En-lai'nin bir açıklamasına göre, Çin'in 1970'te toplam gübre üretimi 14 milyon tondur (10). Ayrıca, yıllık 4 milyon ton dolayında ithalât yapılmaktadır. Ancak ithalât döviz kaynaklarının varlığına dayandığına göre, sağlam ve güvenli bir gübre tüketimi için kapasitenin yükseltilmesi gereğine inanılmaktadır. Kimyasal gübre özellikle, pamuk, şeker, soya ve tütün gibi sınai bitkiler üretiminde kullanılmaktadır.

Sulama açısından da Çinde büyük çabalar harcandığı anlaşılmaktadır. Ülkenin uygun olan çeşitli bölgelerinde irili ufaklı barajlar ve kanallar yapılmakta, büyük bir sulama sistemi yaratılmaya çalışılmaktadır. 1959/1960'larda Serre-Poncon gibi büyük bir barajı, bir yıldan kısa bir sürede kırkbin kişinin burada çalışmasıyla başarmıştır. Birleşmiş Milletler kaynaklarında, Çine ait resmi olmayan verilere göre, sulanabilir alanlar toplamı 76 milyon Hektardır (11). Toplam ekilebilir alanların 125 milyon Ha dolayında olduğunu hatırlarsak, sulanan miktarın büyük bir oranı oluşturduğunu onlarız. Bilindiği gibi sulama, azönce değindiğimiz sınai bitkiler tarımı yanında özellikle çeltik tarımında çok önemlidir. Pi-

riñ üretiminde ise Çin, dünyada en önemli ülkedir. Üretim faktörleriyle ilgili bu noktalara değindikten sonra Çin'in tarımsal üretimine geçebiliriz.

Çin tarımsal üretimi toplam ve kişi başına olarak sürekli bir gelişme göstermiştir. Kişi başına üretim, yaşam düzeyindeki gelişmeyi gösterme açısından daha gerçekçi bir ölçü olduğundan durumu buna göre ele aldığımızda, 1961/1965 ortalaması kişi başına yüz olan tarımsal üretim, 1972'lere doğru 106-109'a kadar bir yükseliş kaydetmiştir (12). Oniki yıllık dönemi tüm olarak ele alıp düşüşleri giderdikten sonra da, Çinde kişi başına tarımsal üretimin % 3.5'lik bir artış gösterdiği görülür. Kişi başına besin üretimi de, % 3.1'lik bir artış göstermiştir. Oysa, aynı durumu örneğin Hindistanda görmüyoruz. Nitekim, Hindistanda sözü edilen dönemde aynı yolu izlediklerimizde, kişi başına tarımsal ve besin üretiminin yüzün altında yani negatif olarak geliştiği görülür. Son yıllara doğru gelindikçe, Çin de kişi başına tarımsal ve besin üretiminde indeksteki yükselmeye karşılık, Hindistanda durum giderek kötüleşmektedir.

Çin, ekim alanlarının tamamına yakın bir bölümünü (tarımsal toprakların 125 milyon hektar do-

layında olduğu varsayılırsa), yani 117 milyon hektarı tahıl üretimine ayırmaktadır. 1972'de toplam tahıl üretimi 210.3 milyon ton olmuştur. (13). Aynı yıl ABD üretimi 228, Sovyetlerin 160. Hindistanın da 107.2 milyon tondur. Tarihsel açıdan ele alındığında, Çin'in tahıl üretiminde önemli gelişmeler elde edilmiştir. Nitekim, 1961'lerde toplam üretimi 150 milyon ton dolayında idi. Bu artışta, alan genişlemesi yanında verim artışının da önemli yeri vardır. Dönem içinde ekim alanları 100 den 111'e çıkarırken verim artışı 100 den 127'e yükselmiştir. Toplam tahıl üretiminde de giderek bu gelişme yanında bazı yıllar doğal koşulların etkisiyle düşüşler de olmuştur. Bu düşüşleri giderdikten sonra tahıl üretiminde 10 yıllık bir dönem de yıllık % 2.3'lük bir artış hızı olduğu anlaşılmaktadır. Gerek toplam gerek yıllık artış hızını Çin için önemli başarılar olarak düşünmek gerekir. Ancak henüz 1957/1967 tarımsal program dönemi sonunda 360-380 milyon tonluk tahıl hedefinden de (14), geride bulunmaktadır.

Tahıl üretiminde ağırlığı ise pirinç üretimi oluşturmakta olup 1972 de dünya toplam üretimi olan 295 milyon tonun 105 milyonu Çin'e aittir. Buğday üretimi ise 35 milyon ton dolayındadır. Ülke pirinç ihracına karşın son yıllarda buğday

ithalatını arttırmıştır. Üretim ve tüketimde buğdayın oransal payında bir artış eğilimi sezilmektedir. Çin'in Avustralya ve Kanada ile buğday anlaşmaları olup içinde bulunduğumuz yıllarda buralardan buğday ithal etmektedir. Çinde pamuk üretimi de çok önemlidir. 1972 deki üretimi (dünya toplamı 13 milyon ton) 1.4 milyon ton olmuştur. Aynı yıl A.B.D.'nin üretimi 2.9, Sovyetlerin 2.4, Hindistanın da 1.1 milyon ton idi. Bununla birlikte Çin, ihrac amacıyla teksitli sanayi için ayrıca uzun lifli pamuk ithal etmektedir. Şeker kamışı ve pancar üretiminde de önemli gelişmeler olmaktadır.

Çin'in Sanayi durumuna gelince, bilindiği gibi sanayileşmenin altyapısı, demir-çelik üretimine dayanmaktadır. 1949'dan önce Çinde çelik üretimi, bir milyon tonun altındaydı. İlk ve ikinci beş yıllık plânlarda çelik üretimine öncelik verilip bunu izleyen yıllarda da aynı durum sürdürülerek 1969'larda çelik üretimi 18 milyon tona yükseltilmiştir. Ancak, bu dönemde Çin halâ paslanmaz ve özel çelik yapımında aşamalar yapamamıştı. Yeni yüksek fırınlar yapımına rağmen (Anshan, Wuhandaki yüksek fırın 2.500 m³) üretim tüketime yetmediğinden, özellikle özel çelik ithaline gidilmektedir. Örneğin, 1972'de 1.7, 1973 te de 2,2 milyon

ton çelik ithal edilmiştir. 1972 üretimi 23 milyon tondur (15). Günümüzde de Çin'in çelik üretiminin 30 milyon ton dolayında olduğu sanılmaktadır.

Çinde maden çıkarma sanayii oldukça gelişmiştir. Kömür üretimi 1973'te 400 milyon tondur (16). Çin'in toplam taşkömür rezervi 1.1 trilyon tondur (17). Bu rakam toplam dünya rezervinin, hemen hemen altıda birini oluşturmaktadır. Hattâ bu yeri, 1913 gibi çok eski bir tarihe ait olduğuna göre, günümüzde bu rezervin daha büyük olması mümkündür. Krom ve nikel üretimi tüketime yetmemektedir.

Petrol üretiminde de Çin, önemli başarılar elde etmiştir. 1957'lerde 1.4 milyon ton olan petrol üretimi, 1965'te 10, 1972'de 29.6 (18), 1973'te 50 milyon tona yükselmiş, 1974'te de Japonların tahminine göre, 70 milyon tona çıkmıştır (19). Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre Çin'in petrol rezervi 1972'de 1.7 milyar tondur (20). Üç yıldan beri petrol üretimi yıllık % 25'lik bir hızla gelişmekte, üretimin % 40'ı Taching bölgesinden elde edilmektedir (21). Yeni petrol rezervleri saptanması bakımından Po Hai körfezine büyük önem verilmektedir. Çin, petrol üretim programlarında oldukça ıddialı olup basına göre 1980'lerde 300 milyon tonluk üretim düzeyine erişmeyi

hedef almaktadır. Öteki ülkelerde olduğu gibi, yeni rezerv saptama çalışmaları Çin'de de sürdürülmektedir. Özellikle denizlerde petrol aramaları giderek önem kazanmaktadır. Petrol üretimi (çıkarma ve rafinaj), 1953'lerde Sovyet ve Roman yardımlarıyla geliştirilerek bir petrol enstitüsü kurulmuş, 1960'tan sonra ise, Çin'liler bu işi dış yardımsız yürütme durumuna gelmişlerdir. 1961'lerde üretimi tüketime yetmediği için 3-4 milyon petrol ithal eden ülke, bu farkı kapatıktan başka günümüzde Kuzey Kore, Viyetnam ve Japonya gibi ülkelere petrol ihraç etmektedir. Örneğin 1974'te Japonyaya ihracatı 4.5 milyon tondur. Amerikan kaynaklarına göre, Çin'in doğalgaz rezervi de 1970'te 3 milyar metreküptür.

Mekanik sanayide Çin önemli adımlar atmıştır. Motopomp yapımında, diesel tekniğinde, termoelektrik santral türbinleri yapımında başarılar kazanmıştır. Başlangıçta çok yetersiz olan kimya sanayiine de 1953/1957'lerde öncelik verdiği sülfirik asit, amonyum sulfat, soda kostik bazı ile başlamış, bundan sonra da, kauçuk, gübre ve yapay liflerle bunu sürdürmüştür. Japon uzmanların Çin kimya sanayiinin 1965'te, Japonya'nın 1950'deki düzeyinde bulunduğunu kaydetmektedirler (22). Ancak, 1965'ten buyana büyük mesafeler alındığı

kuşkusuzdur. İlaç ve plâstik sanayileri de önemli aşamalar geçirmiştir.

Çin, elektronik sanayiini de kurmayı başarmış olup öteki endüstri altkollarının gereksinmesini karşılar durumdadır. Üretim kalitesinin de Avrupadan farksız olduğu belirtilmekte, varolan ve dışardan alınan tekniklerin geliştirildiği kaydedilmektedir. Elektronik endüstrisi bakımından Şanghay önemli bir merkez olma durumundadır.

Hafif sanayiın bazı kolları, öteki ülkelerde olduğu gibi, daha az kapital istemesi bakımından ülkenin yüzeyine çok daha geniş olarak yayılmıştır. Örneğin Çin pamuklu sanayiinin geçmişi oldukça eskidir ve tüm iç gereksinmeyi karşıladıktan başka üretimin % 10 kadarı ihraç edilmektedir. Şanghay, Tientsin ve anton en önemli pamuklu üretim merkezleridir. Çimento sanayiinde de hızlı bir gelişme olup 1972 üretimi 15 milyon tondur. Ancak, ülkenin genişliği düşünülürse, üretimin gereksinmeyi karşılamaktan uzak olduğu anlaşılr.

Çin, öteki sanayi kolları yanında kimya ve elektronik sanayilerine büyük bir önem veriyor. Örneğin elektronik sanayii, Kültür Devrimi döneminde öncelik verilen sanayi kollarından biri olmuş,

kapasitesi hızla geliştirilerek üretim 1972 ile 1973'te, yani bir yıllık bir süre içinde iki katına çıkmıştır.

Öteki Sosyalist ülkelerde olduğu gibi, Devlet tekeline yürütülen Çin dış ticaretinin, GSMH'da ancak % 5 dolayında bir yer tuttuğu, dolayısıyla ülke ekonomisinin ve dünya ticaretinin küçük bir bölümünü oluşturduğu belirtiliyor. Ancak, ithalâtında bazı kritik mallar söz konusu olduğuna göre, bunun ülke ekonomisi için önemi çok büyük olmaktadır. Çin, ticaret dengesini uzun süre korumuş, açık vermesinden kaçınmıştır. 1956/1972 döneminde, 1960 ve 1970 yıllarındaki doğal koşulların tarımdaki olumsuz etkileri bir yana bırakılırsa, ticaret bilânçosunun sürekli olarak fazlalık verdiği görülür.

Kültür Devriminin son yılı olan 1968'den sonra ise, ticaret hacmi (ithalât ve ihracat) yükselmeye başlamış, 8.7 milyar dolarlık bir düzeye erişebilmek için 1972'de ticaret hacmi % 22, 1973'te % 52 artmıştır ki, bu 1968'in iki katıdır (23). Bu tarihlerden sonra Çin, büyük çapta maden çıkarma ekipmanları ve elektrik santralleri ithaline, büyük sayıda fabrikalar yapımına girmiştir. Bunların sonucunda, ilk olarak 1973'te ticaret bilânçosunda 229 milyon dolar, bir açık doğmuş, aynı politikasını sürdürdüğü için de, 1974'te bu açığın 735 milyon

dolara kadar yükseleceği düşünülmüştür (24). Çin'in, ticaret açığını kolayca kapatma yönünde petrol üretimine büyük ümitlerle sarıldığı belirtiliyor. Yukarda da değinildiği gibi, daha şimdiden Japonyaya sınırlı miktarda petrol ihraç ederek, kredi anlaşmalarına girmektedir. Japonlar da ilkel madde karşılığında her türlü mal ihracı ve teknik yardıma hazır görünmektedirler. Bu yüzden iki ülke arasında ticari ilişkiler çok hızlı olarak gelişmektedir.

Çin dışticaretinin sistemler açısından gelişmesi, ilginç bir durum görünümündedir. İlk ve ikinci beşyıllık plânlar döneminde çok büyük bir bölümü sosyalist ülkeler özellikle Sovyet yardımı ve ticari ilişkilerin egemenliğine karşın günümüze doğru gelindikçe bu durum tersine dönüşmüştür. Nitekim, 1955'lerde dışticaret payının % 63'ü sosyalist bloka ait iken bu oran 1973'te % 15'e düşmüş, 1955 te % 37 olan kapitalist ülkeler payı 1969' da % 75'e yükselmiştir (25). Çin dışticaretinde çok önemli olan Sovyetlerin payı, 1960'lardaki anlaşmazlıklardan sonra, giderek düşmüş, bu yeri, aşağıda da görüleceği gibi Japonya almıştır.

1973 yılında Çin dışticaret hacmi 8.82 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (26). Bunun %

46.56'sı Asya ülkelerine (% 22.84 ü Japonyaya, % 13.08'i Hong-Kong'a), % 30 u Avrupaya (% 18.9'u Batı Avrupa ülkelerine, % 11.08'i Avrupa Sosyalist ülkelerine (Sovyetler dahil) aittir. Batı Avrupanın % 15.6'sı da AET'ye aittir. Çin, geçtiğimiz günlerde Yugoslavyadan sonra AET ile diplomatik ilişki kuran ikinci sosyalist ülke olduğuna göre, toplulukla ekonomik ilişkilerini geliştirmek arzusundadır. Bu bakımdan yukardaki ticaret hacminin daha da büyümesi düşünülebilir. Bununla birlikte Japonya ile olan ticaret hacmi en yüksektir ve hızla büyümektedir. Yukarda değindiğimiz olanaklar, bu yönde önemli bir potansiyeli oluşturmaktadır. Sovyetlerle olan ticari ilişkilerin ise, oldukça zayıflayarak ticaret hacminin 1973'te sadece % 2.7'yi oluşturduğu dikkati çekiyor. Öteki Avrupa sosyalist ülkeleri toplamı bile % 8.3'tür. uzey Amerika (ABD ve Kanada) ile olan ilişkiler ise, aynı yıl Çin ticaret hacminin % 12.5'ini teşkil etmiştir. Bunun % 8.5'i ABD ile olan politik ilişkilerdeki gelişmeye paralel olarak, ekonomik ilişkilerinde de gelişmeler olmaktadır. 1971'de Çin'in bu ülkeden yaptığı ithalat sıfır gibi bir noktada iken, 193te 690 milyon, 1974'te de 1.15 milyar dolara yükselmiştir. Bununla birlikte, ABD'ye

olan ihracatı 1971'de beş, 1973'te de 60 milyon dolarlık bir düzeyde kalmıştır. Güney Amerika ile olan ilişkiler ticaret hacminin % 4.2'sini, Afrika ile de % 3.9'unu oluşturmuştur.

Yukarda değinildiği gibi Çin'in ticaret bilânçosu açık vermektedir. Japonya, AET ve Kuzey Amerika ile olan ticari ilişkilerde ithalât, ihracatın çok üstündedir. İthalâtına göre ihracatının yüksek olduğu ülkeler, Hong-Kong, Singapur, Asya Sosyalist ülkeleri ve yeterli veriler olmamakla birlikte büyük olasılıkla Afrika ve Güney Amerika ülkeledir.

Yine elde yeteri kadar veri olmamakla birlikte, ithalâtının önemli bir bölümünü ilkel madde, aramaları, demir-çelik ve yapay kauçuk gibi mallar oluşturmaktadır. Plâtin, krom, bakır ve nikel gibi maden ithalâtı Çin sanayi, özellikle silâh sanayii için çok önemlidir. Çinde özel çelik yapımındaki yetersizliğe, hadde kuruluşlarındaki yetmezlik de katılınca ithalât zorunlu olmaktadır. Bununla birlikte, ithalât payı toplam üretimin küçücük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tahıllar, ithalâtın öteki bir bölümünü meydana getirmektedir. 1950/1961 döneminde ihracatçı olan Çin, 1961'den sonra yılda 5-6 milyon tonluk ithalâtçı bir ülke

olmuştur. Bu durum, tahıl üretiminin rekor olduğu yıllarda da sürmüştür.

İthalâtı oluşturan başka bir gurup da, donatım mallarıdır ki, önceleri bunları Sovyetlerden sağlarken, ilişkiler bozulunca bunları kapitalist ülkelerden sağlama yoluna gitmiştir. Bazı projelerin gerçekleştirilmesi için yabancı firmalarla anlaşarak çalışmalar yanında, bu malların ithaline de devam edilmiştir. Kuşkusuz, bu malların içeride yapımında önemli güçlüklerle karşılaşmıştır. Ulaşım sistemini güçlendirmek için Japonyadan ve Fransa'dan kamyanlar, Almanya ve Fransadan lokomotif, ABD, İngiltere ve Fransadan uçak satın alınırken, Kültür Devrimiyle askıda kalan yabancı firmaların çeşitli üretim kuruluşu siparişlerine devam olunmuştur: 1973'te Fransız Şirketlerine 240 milyon dolara çıkacak bir petrokimya kompleksi (50.000 ton nylon, 90.000 ton polyester ve 120.000 ton plâstik madde üretecek), 300 megavatlık termo-elektrik santrali sipariş edilmiş, 1974'te de Alman ve Japonlardan hadde tesisleri satın alınmıştır.

İhracatına gelince, Çin'in ihraç ettiği malların % 20 dolayındaki bir oranını ilkel maddeler oluşturmaktadır. Pakistan ve Japonyaya kömür, Japonyaya ham-

demir ve demir cevheri ihraç etmektedir. Bu arada bazı kritik madenlerin ihracında kısıtlamaya gitme eğilimindedir.

Tarımsal mal ihracında da pirinç (başlıca Asya ülkelerine), soya, tütün, susam, pamuk önemli yer tutmaktadır. Ayrıca tarihsel açıdan çok önemli olan çay ihracı sürdürülmekte, ancak 130 milyon dolarlık bu ihracat, toplam ihracatın %6'sını teşkil etmektedir. Bu arada Çin, canlı hayvan, et ve balık da ihraç etmekte ancak hijyenik düzenlemeler nedeniyle, batı Avrupaya ihracatta bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Sınai mallar ihracı da, sayı ve toplam miktar bakımından günden güne artmaktadır. Bununla birlikte dokumalar dışındakiler henüz sınırlıdır.

Önemli ihraç yerleri de, Japonyadan sonra, Hong-Kong, Singapur ve AE ülkeleridir. Yakın gelecekte Çin konservelerinin, tarım aletleri ve motorlarının, elektronik ve elektrik aletlerinin AET ülkelerinde daha geniş olarak yer alacağı bildirilmektedir.

Bu değinilen ticari ilişkiler yanında ayrıca Çin'in, sosyalist ve üçüncü dünya ülkelere ekonomik ve teknik yardımları vardır. Bu ülkelere çalışan Çin mühendis, ziraat mühendisi ve teknis-

yenlerinin sayısı 1971'de 15.000'dir (2). Buralarda ayrıca çeşitli proje uygulamaları vardır. Bu tür çalışmaların yoğun olduğu ülkeler özellikle Kuzey Viyetnam ve Arnavutluktur. Bu ülkelerle olan anlaşmalara göre Çin, kalkınmaları için gerekli temel malları, teknik işgücünü, ve finansman kaynaklarını sağlamaktadır. Bu ülkelere ihraç ettiği mallar arasında çelik de vardır.

Böylece Çin, içinde bulunduğu tüm güçlüklerle rağmen tarımsal ve sınai üretimini, öteki sosyalist ülke lerdekilere kendine özgü yöntemleri de katarak geliştirmekte, açlık sorununu çözümlenmeyi başarmış olduğu gibi, endüstriyel üretimde de önemli aşamalara erişmiş bulunmaktadır. Kendisinden çok daha geniş ekim alanlarına (160.5 milyon Ha), doğal kaynaklara ve daha az nüfusa sahip olan komşusu Hindistanı oldukça geride bırakmıştır. Kalkınması için, doğal kaynaklarının zenginliği bir güvence olmakla birlikte, nüfus artışı Çin'in önemli sorunları arasındadır. Bununa birlikte buna da rasyonel yaklaşımlar içindedir. Dış ekonomik ilişkilerini de Sovyetlerle anlaşmazlık nedeniyle 1960'lardan sonra, yatırım ve finansman kaynakları sekteye uğrayınca, kapitalist ülkelere yöneltmiş, görüldüğü gibi dışticaret hacminde sosyalist ülkeler payı çok düşmüştür.

- (1) Production Yearbook 1972, FAO, Rome, 1973, sh. 14
- (2) Jak Deleyne, L'Economie Chinoise, Edition du Seuil, 27 Rue Jacob, Paris 6. 195, Sh. 66.
- (3) Statistical Yearbook 1973, U. N. New - York, 1974, Sh. 82.
- (4) Opcit, L'Economie Chinoise, sh. 68'deki dipnot.
- (5) Opcit. Production Yearbook 1972, sh. 5.
- (6) Ibid. s. 46.
- (7) Ibid. Sh. 20
- (8) Ibid.
- (9) Op. Cit. L'Economie Chinoise Sh. 94
- (10) Ibid. Sh. 97
- (11) Op. Cit. Production Yearbook, 1972, Sh. 5
- (12) Ibid. Sh. 10
- (13) Ibid. Sh. 46
- (14) Opcit. L'Economie Chinoise, Sh. 92
- (15) Opcit. Statistical Yearbook 1973, Sh. 297
- (16) Ibid. Sh. 166 ve Quotidien du Peuple, Oct. 1974
- (17) pcit. Statistical Yearbook 1973, sh. 166
- (18) Ibid. sh. 170
- (19) Opcit. L'Economie Chinoise, sh. 112
- (20) Opcit. Statistical Yearbook 1973 sh. 170
- (21) Problemes Economiques, La Nouvelle Strategie Commerciale de la Chine, 30 Avril 1975, sh. 29, No: 1420.
- (22) Opcit. L'Economie Chinoise, sh. 126
- (23) Opcit. Problemes Economiques, sh 28.
- (24) Ibid.
- (25) Opcit. L'Economie Chinoise, sh. 197.
- (26) Ibid. Sh. 184 Tbl.
- (27) Ibid. sh. 216

Dünyadaki Enflansyon ve Esnek Kambyo Hadleri (*)

Çeviren : Dündar MURADOĞLU

(T. C. Merkez Bankası

Teftiş Kuru. Bşk.)

Bazı iktisatçılara göre, esnek kambyo hadleri sisteminin yaygınlaşması ilk başta dünyadaki enflasyonun yayılmasına yol açacaktır.

Şu husus kesindir ki her iki olay da birbirine paralel bir biçimde gelişmiştir. Gerçekten, 1973 ün ilk üç ayından beri, 1974 ocağından itibaren «Avrupalı yılan» a bağlı bulunan Federal Alman markı ile Fransız frangı müstesna, başlıca paraların her biri, diğerine nazaran dalgalanmaktadır. 1971 mayısından

beri geçici dalgalanmalarla çalışır hale gelmiş bulunan bu genel hareket, batı dünyasının tümünde ve aynı anda bir enflasyon hızlanışına eşlik etmektedir.

Şurası önemle kaydetmek lâzımdır ki bizlerin içinde yaşadığımız sistem tamamen esnek olan bir sistem değildir. Gerçekten, bu durumda kambyo hadleri, yetkili

(*) «Banque» Dergisinden alınmıştır.

politik mercilerin müdahalesi olmadan, günü gününe dövizlere ait arz ve talebe göre belirlenmiş olacaktır. Hakikatte ise, hükümetler ve merkez bankaları kambiyo hadlerinin gelişimini yöneltmek için çabalarını birleştirmektedirler. Merkez bankaları kambiyo piyasalarına, bu piyasaları günü ve zamanı belirsiz karışıklıklardan korumak için her gün müdahale etmektedir. Diğer yünden, bir faiz haddi ve dış ülkelerden ödünç alma politikası dolayısıyla hükümetler, paralarının «trend»ini, ticaret bilânçolarının gelişmesi sayesinde ve ödeme bilânçolarının orta vâdede dengeleşmiş olacağı mülâhazasına göre yönetmektedirler.

Kambiyo hadleri sistemi ile enflasyon arasındaki bağlantıyı incelemek için, esnek kambiyo hadlerinin çeşitli ülkelerdeki konjonktürleri birbirinden ayırdığı halde, değişmez kambiyo hadlerinin enflasyonun veya deflasyonun etkenleri olduğu geleneksel görüşünden hareket edilecektir. Sabit kambiyo hadlerinin cari bulunduğu ve bir A ülkesinde ticari alım satımlar yaptığı bir B ülkesinden daha fazla enflasyon olduğunu düşünelim, bu takdirde A ülkesi B ülkesine karşı ihracatını azaltıp ithalatını artıracaktır. B ülkesindeki enflasyonun doğurucusu olan B ülkesindeki ticaret bilânçosu fazlası, B ülkesi A

ülkesindeki enflasyon haddine eriştiğinde daha fazla artmayacaktır. Buna mukabil, esnek kambiyo hadleri cari ise, ticaret bilânçosu kambiyo hadleri hareketi sayesinde kendiliğinden dengeleştikten, enflasyonun yaygınlaşması varit olmayacaktır. Zira, A ülkesinde bir fiat yükselişini müteakip ticaret açığı meydana gelmesi hususunda ortaya çıkabilecek en ufak bir eğilim, kambiyo piyasalarında bu enflasyonu dengeleştirecek ticari muvazeneyi muhafaza eden A ülkesi parasının değer kaybetmesine neden olur. Başka bir deyimle, değişmez hadler dünyanın diğer yerlerinde enflasyon veya işsizliği artırır, fakat söz konusu ülkede azaltır. Aksine, esnek hadler konjonktürel dengesizliği artırmıyarak, mevcut bulunduğu ülkede enflasyon ve işsizliği ciddi bir sorun haline getirmez.

Bu muhakeme tarzı sermaye hareketlerine uygulandığında da doğrudur. Değişmez hadler cari bulunduğu, şayet A ülkesindeki para miktarı B ülkesindekinden daha fazla artarsa A ülkesi, daha yüksek bir enflasyon haddinden hasıl olan bir ticaret açığı ile birlikte, faiz haddinin düşüşünden meydana gelen bir sermaye bilânçosu açığını da kabullenmiş olmaktadır. Binaenaleyh A ülkesi parasının bir bölümünü, enflasyon

haddi her iki ülkede de aynı olun-
caya kadar, B ülkesine ihraç eder.
Zira A daki enflasyon haddi B de-
kinden yüksek bulunduğu sürece
bu hareket durmayacaktır. Tam
tersine, esnek kambiyo hadleri
cari olduğunda, ödemeler dengesi
toplam olarak günü gününe denge-
leştiğinden A ile B arasında para-
sal hareket bulunmamaktadır.

Zaten bütün bu düşünce biçim-
leri fiatlarda tam ve âni esnekliğin
mevcut olmadığı varsayımına da-
yanmaktadır. Gerçekten, örneğin
altın-âyar gibi değişmez kambiyo
hadli bir sistem farzedelim, bu sis-
temde fiatların düşüşünde olduğu
gibi yükselişinde de tam ve âni bir
esneklik bulunacak ve bütün mal-
lar en mükemmel uluslararası piya-
salarda mübadele edilecek yani
dünyada tek bir fiat olacaktır. Tabi-
idir ki burada taşıma masrafları na-
zarı itibara alınmamakta ve kusur-
suz bir haber almanın mevcut oldu-
ğu farzedilmektedir.

İkinci sistemdeki kambiyo had-
lerinin doğurduğu dengesizliklere
ait ayarlamalar sabit kambiyo had-
lerinde dahili fiatlarla gerçekleştiril-
miş olacaktır. Bir örnek ele ala-
lım. Bir ülkedeki talepte dışarıdan
oluşan bir düşüş, değişmez kambi-
yo hadlerinde esnek fiatlarla bera-
ber deflasyonist bir «fasıla», bir
fiat düşüşü ve bu sayede de tam

çalışmadaki arz ve talep arasında
eşitliğe doğru bir dönüş husule ge-
tirir. Diğer ülkelerde de fiatlar bu-
na paralel olarak düşer, zira def-
lasyon içindeki bir memlekette fi-
atların inişi diğer ülkelerdeki üre-
ticilerin taleplerinde de bir azalış
ve dolayısıyla dünyanın başka yer-
lerindeki fiatlarda da âni ve tıpkı
buna benzer bir düşüş meydana
getirmektedir. Ticaret bilânçoları
dengeli kalmaktadır. Dünyadaki fi-
atlar genel düzeyi tek biçimli ola-
rak düşmektedir. Alım satım vâde-
leri bundan etkilenmemiştir.

Tamamen esnek kambiyo had-
leri cari bulunduğu, bir ülkede
talebin dışarıdan oluşan etkilerle
düşüşü dahi ticaret bilânçosunda
geçici fazlalıklar ve dolayısıyla
kambiyo haddinde bir değer-yüksel-
limi (reevalüasyon) meydana ge-
tirir. Bu değer-yükselimi, geçici he-
vesleri bertaraf ederek, ticaret den-
gesinin tekrardan kendi kendine ve
çok süratle teessüsünü sağlamış
olur. Durgunluğun dış alım satım-
larla ortadan kaldırılması olanağı
yoktur. Durgunluğu yaratan fasıla-
nın ortadan kalkması için söz ko-
nusu ülkedeki fiatların düşerken
tamamen esnek olması lâzımdır. Şu
halde sabit kambiyo hadlerine ke-
sinlikle çok benzeyen bir duruma
gelinmiş olmaktadır : Dengeleşmiş
ticaret bilânçosu, tam çalışma ve
değişmeyen alım satım vâdeleri.

Bu kuramsal modelin, değişmez kambiyo hadlerini esnek kambiyo hadlerinden neyin ayırdettiğini: (1. Fiatların düşerken yeterince esnekliğe sahip bulunmaması; 2. Uluslararası emtea piyasalarının gelişmemiş olduğu) gösterebilmek olanağı vardır.

Bu özellikleri dahili konjonktürleri birbirinden tefrik etmesi dolayısıyla esnek kambiyo hadlerini tercih etmek için kullanan geleneksel tezin aksine, bazı iktisatçılar bundan değişmez kambiyo hadlerinin lehine kanıtlar çıkarmaktadırlar.

Gerçekten bazı ekonomistler, dünyadaki değişmez kambiyo hadlerinin optimum artışını önce bütün ülkeler için en elverişli bir gelişim olarak karşılamışlardır. Zira sabit kambiyo hadleri enflasyon hadlerinin ve işsizliğin yaygınlaşmasını hafifletir; diğer yandan, ilgili ülkedeki refah dengesizliğinin yaratacağı sonuçların zaman içinde yayılmasına imkân verir. Diğer bir fikir düzenine göre ise, bazı iktisatçılar bu konuda yeni bir kanıt ileri sürerek, ticari bilânçoların kambiyo vâdelerine göre yeniden dengeleşmesi işinin yürümiyeceğini söylemektedirler.

İlk Kanıt: Değişmez Kambiyo Hadleri Enflasyon Hadlerinin ve İşsizliğin Yaygınlaşmasını Hafifletir.

Dünyada birbirine eşit önemi haiz birçok ülke bulunduğunu farzedelim, yani egemen bir ekonomi mevcut olmasın.

Kabul edelim ki her ülkedeki konjonktür birbirinden bağımsız olarak oluşmakta ve rastlantıya bağlı maddi ve manevi sarsıntılardan etkilenmektedir: Örneğin, çeşitli hava koşullarından, yeri ve zamanı beirsiz ekonomi politikalarından veya emtea talebindeki değişikliklerden veya tesadüflere bağlı parasal taleplerden. Esnek kambiyo hadleri söz konusu olduğunda, konjonktürler birbirinden bağımsız bulunduğundan, ülkeler arasındaki enflasyon hadleri ve işsizlik yaygınlaşmaktadır.

Değişmez kambiyo hadleri cari bulunduğu anda, bir ülkede eğer talep açığı ve işsizlik varsa, bu ülkede ödemeler dengesi mekanizmasının işleyişi dolayısıyla işsizliğin azaldığına tanık olunur. Şayet, bu esnada diğer bir memlekette aynı zamanda enflasyon olursa, her iki ülke karşılıklı olarak birbirlerinin konjonktürlerinden yararlanırlar. Muhakeme şeklini konjonktürleri rastlantılara bağlı ve bağım-

sız olan pek çok ülkeye teşmil edersek görülür ki sabit kambiyo hadlerinde dengeden uzaklaşmış hareketler dışarıda kalmak eğilimi göstermektedir. Bu varsayımlara göre, sabit kambiyo hadleri, denge yakınlaşmasını, bundan en fazla uzaklaşmış ülkeler için daha kolaylaştırmaktadır.

Bununla birlikte, ülke adedi nispeten az olduğuna nazaran, başlangıçta dengede bulunan bir memleket, dış konjonktürler nedeniyle bu durumdan uzaklaşmış olabilir. Dünya için en elverişli görüş açısından bakıldığında, şayet konjonktürdeki marjinal sapmanın faydasızlığı dengeden ayrıldıkça dengeye nazaran büyüyorsa yukarıda söz konusu olan kanıt önemini kaybetmiş demektir. Binaenaleyh, dünya optimumu, değişmez kambiyo hadlerinin cari bulunduğu halde, esnek kambiyo hadlerine nazaran daha iyi durumdadır. Keza, bu varsayımlara göre, dünya için en elverişli olanı amaçlayan uluslararası bir otoritenin değişmez kambiyo hadli bir sistemi zorla kabul ettirmesi de tasarlanabilir.

tistiklerde, uluslararası düzeyde birçok ülkenin sıkıca bağlı oldukları bir konjonktürel çevrim müşahade edilmektedir ve bir ülke bunun dışına çıksa bile bir süre sonra tekrar oraya dönmek durumunda kalmaktadır. Bunun sebebi basittir : Şayet bu ülkenin konjonktürü uluslararası çevrime göre çökmüşse, söz konusu ülke, kendisinin artan para yığını üzerinde baskı yapan ödemeler bilânçosu fazlalarını toplar; bu sonuç, o ülkeyi dünya çevrimine dönüp getirmek için dış talep fazlası ile birleşir. Zaten uzun vâdede bu ülke için böyle bir harekete birbirinden farklı bir konjonktür politikası ile karşı durmak güç, hatta olanaksızdır. Eğer bu ülke, örneğin kısıtlayıcı bir para politikası uyguluyorsa, faiz haddinin yükselmesi bu parasal yığıntıyı ortadan kaldıracak sermaye girişimlerini harekete geçirecektir. (1960 yıllarında Batı Almanyada olduğu gibi). Zaten, döviz rezervlerinin birikimi zorla bir sınıra varmaktadır. Bunun ters muhakemesi dünyanın diğer memleketlerine nazaran daha enfasyonist bir konjonktüre sahip bir ülkeye uygulanacaktır.

Gerçek bu varsayımlara uygun değildir, zira sarsıntılar ne rastlantılara bağlı, ne de bunlardan bağımsız bulunmaktadır. Değişmez hadlerin mevcudiyeti halinde ista-

İlk başta dünyadaki çevrimin egemen bir ekonominin sonucu olduğu ve bunun neticesi, benzer amaçlı ekonomi politikaları sayesinde çevrimi devam ettiren yete-

rince ülke bulunduğu ve hattâ bunların bu konudaki tutumlarının az çok birleşmiş bir görünüm arz ettiği kabul edildiği takdirde, böyle bir hal ve durumda bireysel olarak herhangi bir ülkenin uzaklaşmadığı dünya evriminin de sürüp gittiği görülür. Konjonktürle ilgili politikaların deneysel çözümü bunlara bağlı olayların zaman bakımından az çok birleşmekte olduklarını ve bunların çalkantıların başlangıcındaki sorumluluklarını doğrulamaktadır. Bu koşullar altında, rastlantılara bağlı ve bağımsız sarsıntılar varsayımı gerçekçi sayılmaz. Nitekim bazı iktisatçılar, dünya için en elverişli bulunmak bakımından, değişmez kambiyo hadlerinin esnek kambiyo hadlerinden üstün olduğunu ispat etmişlerdir.

İkinci Kanıt : Döviz Şeklindeki Rezervler Üretimin Muhtemel ve Ani Bir Azalışına Karşı Bir Korunma Vasıtasıdır.

Değişmez kambiyo hadlerinin lehindeki bu kanıt bireysel bir ülkeye uygulanmaktadır. Eğer talep üretimi izlemek zorunluğunda ise, bu ülkede refah bakımından bir kayıp var demektir. Bazı ekonomistler şu görüşü savunmaktadırlar, tamamen esnek olan kambiyo hadlerinin mevcudiyeti halinde, bir ülke bu refah kaybının tamamına katlan-

maktadır, halbuki değişmez kambiyo hadleri cari ise o ülke rezervlerini dışarıdan yapacağı satın almalar ve dahili talebi tatmin etmek için kullanabilir. Dünya için en elverişli olan, gelirin azalan marjinal etkinliği dolayısıyla, bu son halde yüksektir: İhracatçı ülke için tüketim bakımından yararlılığın kaybı, ithalatçı ülke için varit bulunan yararlılık kazancından daha azdır.

Ancak bu ispat önemli bir noktayı savsamaktadır. Tamamen esnek kambiyo hadlerinde bile bir ülke, üretimde vukua gelebilecek muhtemel bir durgunluğu hafifletmek için, tedbir mahiyetinde rezervler bulundurabilir. İki şeyden biri: Yabu rezervler özel kişiler tarafından muhafaza edilmelidir. Bu durumda, kambiyo piyasasına başvurmağa lüzum kalmadan, dahili arzın yetersiz oluşu nedeniyle, özel kişiler bunları dışarıdan satın alırlar. Binaenaleyh, tamamen esnek kambiyo hadlerinin mevcut bulunması halinde, değişmez kambiyo hadlerinininki kadar elverişli bir durum olsa bile, bir ticaret bilânçosu açığına tanık olunmaktadır. Yahut ta bu tedbir rezervlerini saklamış bulunan merkez bankası, dışarıdan yapılan satın almaların para değeri üzerinde yaratacağı alçaltıcı baskıyı telâfi etmek için, söz konusu

rezervleri kullanır. Tabii bu durumda, tamamen esnek kambiyo hadleri sisteminin de dışına çıkmış olunmaktadır. Fakat şurasını unutmamalıdır ki günümüzde ve gerçekte böyle bir sistem yoktur ve buna benzer bir sistem ortaya çıkacak olursa, muhtemeldir ki özel kişilerin kendileri döviz olarak ihtiyat para mevcutları bulunduracaklardır.

Üçüncü Kanıt: Kambiyo Hadleri Hareketleri Ticari Alım Satımları Yeniden Dengeleştirmek Bakımından Etkisizdir.

Bazı iktisatçılar, dış dengenin kurulmasında kambiyo hadleri ve alım satım vâdelerinin haiz bulundukları etkiyi kuşku ile karşılamaktadırlar. Bunların kanıtlamaları şudur : 1. Söz konusu olanlar, kambiyo vâdelerinin parite değişikliğiyle devamlı olarak tâdili imkânını kabul etmemektedirler ki zaten bu akla uygundur. 2. Fakat bir kısım ekonomistler daha güçlü ikinci bir öneride bulunmaktadırlar : Gerçek anlamda ticaret dengesinin bir devalüasyonu müteakip bozulması muhtemeldir. Muhakeme tarzı şudur : Farzedelim ki bir ülke devalüasyon yapıyor; bazı iktisatçılara göre bu ülke daha az mal ihraç edecektir, zira devalüasyon yapmış olan ülkedeki fiatlar diğer memleketlerdeki nazaran düş-

mektedir; binaenaleyh bu ülkede oturanlar dahilde daha çok mal almakta ve daha az mal üretmektedirler, çünkü bu mallarla ilgili fiatlar inmektedir. Buna paralel olarak, yabancılar ihraç ettikleri mamullerden daha az satın almakta ve bu malları daha fazla üretmektedirler.

Bu kanıt kesinlikle inandırıcı değildir; burada iki husus göze çarpmaktadır : Alınıp satılan ürünlerin kolay değişebilir türden olmaları hali ile, bu ürünlerin kolayca değişebilir cinsten olmamaları hali.

Birinci halde açıkça görülmektedir ki ürün fiyatı düştüğü takdirde dış talep ve ihracat artmaktadır. Ürünlerin değiştirilebilir olmaları halini daha etraflı şekilde açıklayabilmek için petrol durumunu ele alalım. Bazı ekonomistler şu görüşlerini sürdürmektedirler, petrol fiyatlarının yükselmesine rağmen petrol üreticisi olmayan ülkeler daha çok petrol satın alacaklardır ve petrol üreticisi olan ülkeler petrol tüketicisi ülkelere daha az mamul maddeler satın alacaklardır. Bu ise, zenginleşen petrol üreticisi ülkelerin daha az, halbuki fakirleşen ülkelerin daha fazla satın aldıklarını varsayan görüşe göre, yanlıştır.

Bazı iktisatçılar kanıtlarını, parasal paritelerin değiştirilmesiyle

ilgili politikaların uğradığı birçok başarısızlığın deneysel gözlemine dayandırmaktadırlar. Fakat bu başarısızlıklar anılan ekonomistlerin kuramsal önerilerine atfedilemez. Zira, çok yakın ve göze çarpıcı bir örnek olarak, Almanyayı çevresini saran ülkelerdeki enflasyondan açıkça koruyan esnek kambiyo hadlerinin kendi kendine işleyen mekanizmaları gösterilebilir.

Geçmişte gerçekleşmiş bulunan devalüasyon ve reevalüasyonların başarısızlıkları konjonktür politikalarında yapılan hatalarla açıklanmaktadır. Bir memleket iç ve dış olmak üzere çifte dengesizlikle karşılaştığı takdirde, bu ülke önce her iki dengesizliğe de aynı zaman yaklaşan bir çareyi bulup kullanması lâzımdır. Örneğin, Almanyanın 1961 veya 1969 da, ödemeler bilânçosunun fazla verme durumuyla karşı karşıya kaldığı hali ele alalım. Şayet enflasyonla mücadele için önce kısıtlayıcı bir para politikası uygulanırsa, sadece bir yabancı sermaye akımı meydana gelmekle kalmaz, fakat bundan fazla olarak zamanından önce dış den-

gesizliği artıran ve daha kötü koşullar altında reevalüasyona (değer-yükselimine) gidilmesini gerektirecek bir reevalüasyon yapılması evrimi başlatılmış olur.

Sonuç :

Bazı iktisatçılar tarafından önerilen kanıtlar değişmez kambiyo hadlerini savunmamaktadır. Eğer sabit kambiyo hadleri sistemi gidecek terkedilmiş bulunuyorsa, bu enflasyon içindeki ülkelerin deflasyonist bir politika uygulamayı reddetmelerinden ve uluslararası konjonktürün yavaş yavaş birçok ülkenin dahili konjonktürleri bakımından çok güçlü bir baskı haline gelmiş olmasındandır : Artık Almanya ve İsviçre ödeme dengeleri fazlalara, İngiltere ve İtalya ise ödeme dengeleri açıklarına katlanamamaktadırlar.

Bugün, her ülkenin kendi konjonktür politikasının hâkimi olmak istediği, yüksek düzeyde bir uluslararası konjonktürde sürdürülebilecek biricik sistem, sınırlı esnekliğe sahip kambiyo hadleri sistemi dir.

İktisat Biliminin Gelişme Sahaları

Orhan ERDENEN

Büyüyen sosyetelerde, İktisat biliminin yeni araştırma, metod ve uygulamalarının hakim olması, mesut, ileri ve sağlıklı toplumlar meydana getiriyor.

Özel sektöre ait ortaklıklar kâr esasına göre kurulur ve işletilir diye herkesçe bilinir ve söylenir de, daha geniş kapsamlı olan devletin bünyesindeki kamu kuruluşlarının, niçin «işletme birimleri» düşünülmez ve uygulanmaz. Düşünülmez ve uygulanmaz çünkü, toplumumuzda İktisat bilimi spekülâtif karakterini halâ aşamamıştır.

Hükümetler yurttaşlardan vergi ve resim alarak, çeşitli daireler-

de memurlarına aktarırlar. «İşletme birimleri»ni hesaplamadıkları için israf ederler.

İşletme birimi, bir hizmetin belirli ölçü içinde başarılmasındaki neticedir. Bu ifademizi bir kaç örnekle açıklayalım :

Bir metre kare yol iştirak resmi için Belediye kaç lira tahsil, kaç lira masraf ediyor.

Bir şişe Tekel birası ilgili idareye kaç mal oluyor, kaç satılıyor.

Bir otobüs için, bir kilometrelik mesafede masraf ve gelir tutarları nedir?

Bir tatil köyü yıllık ne masraf, ne varidat gösteriyor?

Bir metre-küp suyun istihlâk merkezlerinde sarfında idareye masrafı ve geliri nedir? İl

Her örnekte neticelerin şöyle olduğunu düşünelim :

$35/15 = \text{işletme birimi } 2,3/1,$
 $2, 40/2,40 = \text{işletme birimi } 1/1,$
 $1,—/1, 10 = \text{işletme birimi } 1/1,10,$
 $1.000.000/9.000.000 = \text{işletme biri-}$
 $\text{mi } 1,1/1,23, 00/2, 40 = \text{işletme bi-}$
 $\text{rimi } 1,4/1.$

Bu neticelere göre : birinci, dördüncü ve beşinci kamu hizmetleri rantabl; ikinci başabaş, üçüncü zarardır. Demekki ilgili idare otobüsü (yol, araba, şöför, biletçi aylığı, elektririk, benzin, mazot, bakım, yedek parça gibi maliyet unsurlarında tutarsızdır. Bu unsurlardaki tutarsızlık neticesini maliyet hesapçısı iktisatçı görecek, o konunun işletme maliyeti aleyhine olmaması için önerilerini gösterecek, gerekirse devlet, trafik düzeninde, akar yakıt tarifelerinde indirim yapmak için gerekli kararları alacaktır. Fakat işletme birimi $1/2, 1/3$ gibi zarar oranlarını gösterince, bilet ücretine zam yoluna gitmeyecektir. Azamî hâd, $1/1$

Bu konuda hemen şu sorunun sorulacağı bellidir : bir hastanede-

ki doktorun, hemşirenin; bir karakoldaki polisin, adliyedeki hakimın, şavcının, fener bekçisinin; maarifteki öğretmenin ilh.. gelir, gider yahut kâr, zarar oranları bu gibi konularda ne kadar afakidir, işletme birimleri nasıl hesaplanacaktır?

Evet sadece bunlar değil, daha çok afakî/fikrî konuların bile hesapları yapılabilir.

İşletme biriminde paydası $1/1$ den daha düşük olmayan kamu kuruluşlarının tümü ise, hükümet ve devleti rasyonel/ekonomik/işletmecî ve halkın yararına, onunla programlaşmış hale getirerek, sağlam bir bünye yaratılır.

Hemen, hemen birincinin devamını halinde olan «şehirleşme maliyetleri» de, içinde bulunduğumuz yüz yılın, bir ekonomik düzen hesabıdır.

Şehir, çeşitli işletmelerin bir kompleksi olarak, bu maliyet hesapları dışında büyütülürse, o şehir olmaktan çıkar, şehir fonksiyonları yüklenmiş bir köy olur.

Şehirleşme maliyeti: her maliyette olduğu gibi, mümkün olduğu kadar düşük olmasına çalışılacak, günümüzde arzu edilen şehirleşme, şehirleşmenin sağladığı topyekûn ekonomik ve sosyal faydaları ile şehirleşmenin çeşitli yatırım masrafları arasındaki farkın faydalar leh-

ne mümkün olduğu kadar büyük olmalıdır. Şehirleşme maliyeti ne kadar düşük olursa, yurt ekonomisi o kadar güç kazanır.

Şehirleşmenin maliyetini doğuran faktörler: Şehirleşmenin maliyetini doğrudan doğruya meydana getiren faktörler, şehirlerin ekonomik, sosyal, kültürel hizmetlere ait tesisler yatırımlarıyla, şehirlerde istihdam sahası olabilecek çeşitli sanayi, sınai işyerleri yatırımlarıdır.

Sosyal ve kültürel hizmetlere ait en önemli alt hizmet tesisleri olarak: meslenler, şehir içi ulaştırma ve haberleşme, park, bahçe, yeşil saha, kanalizasyon, su, elektrik, dinlenme ve eğlenme yerleri, caddeler, şehir içi yolları,, okul, kitaplık, çeşitli spor ve sağlık tesisleri şehirleşmenin maliyetini doğrudan doğruya etkileyen unsurlardır. Bu maliyeti arttırıcı unsurlar, mükerrer, lüks ve fuzulî şehirleşme masraflarıdır.

Maliyeti düşürücü çareler ise: şehirleşmenin içten finansmanıdır.

Şehirlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri:

İktisadî kalkınma ile, sosyal değişme kavramları birbirini tamamlayan iki unsurdur. Bu sebeple, göstergelerin iktisadî ve sosyal olarak guruplandırılması yoluna gi-

dilmeyecektir. Çünkü ele alınan göstergelerin her biri, hem iktisadî, hem de sosyal muhtevaya sahip olmaları, diğer bir deyişle, nitelikleri icabı iktisadî ve sosyal olarak göstergeler arasında kesin bir ayırıma gidilmesinin imkânsız oluşudur.

Şehirlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endekslerinin araştırma safhaları şunlardır :

- 1) Göstergelerin tesbiti.
- 2) İller seviyesinde bilgi toplama.
- 3) Bilgilerin oranlanarak göstergeler haline dönüştürülmesi ve guruplandırılması.
- 4) İller itibariyle endeks yapımı ve gelişme projeksiyonu.
- 5) Bölge seviyesinde endeks yapımı.
- 6) Göstergeler ve bunların teşkil ettiği guruplar arasındaki korelasyonların bulunması.
- 7) Sonuçların değerlendirilmesi.

Değerlendirme göstergeleri: Gelir vergileri/sanayi+hizmetler sektörlerinde çalışan toplam nüfus.

Birim: Sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan nüfus başına düşen gelir vergisi miktarları.

Göstergelerin guruplandırılmasından, endeks yapımında ve korelasyon metoduyla elde edilen karşılaştırmalarda yararlanılır.

İller itibariyle endeks yapımı ve gelişme projeksiyonu :

İller İmalât sanayiinde katma
İller İmalât sanayiinde
katma değer
Sanayi + hizmetler
nüfusu
Oran : İmalât
sanayiinde katma
değer/sanayi + hizmet-
ler nüfusu.

67 il itibariyle yapılan tablolar, 22 gösterge için ayrı ayrı tamamlandıktan sonra, göstergelerin oransal sonuçları üzerinde endeks değerlendirilmesine gidilir. Bu çalışma ile şehirleşme dereceleri ortaya çıkar.

Korelasyon hesaplarının yapılmasında kullanılan metod :

Korelasyon katsayılarının (rs) hesaplanması için, önce her değişkenle ilgili N sayıda birimin bir listesi yapılmıştır. Bundan sonra x ve y değişkenlerinin değerleri en küçük değere 1 verilmek üzere büyüklüklerine göre numaralandırılmış, verilen bu sıra değerlerinin aralarındaki farkla bulunmuş ve $d_i = x_i y_i$ şeklinde gösterilebilecek olan bu farkların negatif etkisini ortadan

kaldırmak için kareleri alınarak, $N=67$ tane d_i^2 toplanmıştır.

Böylece ortaya çıkan $\sum_{i=1}^N d_i^2$ de-

ğeri; $r_s = \frac{\sum N 6 \cdot i=1 \cdot d^2}{N^3 - N}$ formülü-

nün uygulanmasına imkân verilmiştir. Bu formülle bulunan korelasyon katsayılarının anlamlılık dereceleri ise,

$t = r_s \sqrt{\frac{N-2}{1-r^2}}$ formülü ile tesbit edilmiştir.

Turizm konusu da, ekonomik plân fikrinin gittikçe ağırlığını hissettirdiği bir uygarlık çalışmasıdır. Ekonomik planlamayı yapmadan, fiziksel plânlamaya geçenler sonunda yapılanların, tesislerin göstermelik hale geldiğini görmekte gecikmiyeceklerdir.

Burada bilhassa kaydetmek istediğimiz husus, turizmin temel unsurlarından olan «tarih» ve «tarihî eser» meselesinin, ütöpik, romantik kültür sorunu olmadığı, bakiis ekonomik değerleri taşıdığı, birleştirdiğidir. Bu tarihle ekonominin dostluğu realitesidir.

«Tarihten gelen nesneleşmiş kültürel değerlere sahip çıkmak, onlara yenilerini katmanın başlan-

gıcıcıdır» derken, çok defa bu nesnelerde ekonomik değerlerin de bulunduğunu göremiyoruz.

«Tarihî eser ve tarihî çevrenin korunması şehrin tarihî dokusunun bugüne ulaşmış niteliklerinin şehrin gelecekteki yaşantısına entegrasyonu sorunudur. Yâni, dünü, bugünü ve yarını beraber yaşayabilme ve bunun yönetimini bulma ve gerçekleştirebilme sorunudur. Bu bir teknik sorun olmadan önce ekonomik ve kültürel bir sorundur» (1).

Tarih toplum için turizmi, eşya için antikiteyi yaratır. Turizm ve antikite ise yüksek ekonomik potansiyel taşıyan iki değerler manzumesidir.

Sonra eski gibi görülen-tarihin malı olmuş-sitlerin, binaların yenileriyle değiştirilmesi de ekonomik bir olaydır.

Kompüterler hem gelişen yeni ekonomik görüşlerin gereği olduğu gibi, hem de yeni araştırma sahalarının keşfinde büyük yardımcılarıdır.

Sosyal-ekonomik oluşumları, gelişimleri bu teknik vasıtalarla kısa zamanda ve emniyetli olarak

görebiliyoruz. Hata oranları da çok düşük oluyor.

Komputerin diğer karşılığı elektronik beyin (electronic brain) olup, yalnız bir sıralama veya saptama yapmayıp; her ikisini birden başaran bir makinedir. En büyük buluşlar arasında sayılan komputeler, çağımızın dinamik ortamında çok geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Nasıl bir insan bilgiyi beş duygusu ile topluyor, değerlendiriyor, karar veriyor ve lüzumlu olan bilgileri hafızasında tutuyor ise, komputerin de hatırlamak, mukayese yapmak, değerlendirmek, karar vermek ve lüzumlu olan bilgiyi depo etmek hasletleri vardır. Ne var ki komputerin bir işlem yapabilmesi için kendisine lüzumlu olan bilgilerin verilmesi şarttır. İstenilen işlemleri çok kısa bir süre içinde hatasız olarak neticelendirebilir.

Program, makineye verilen talimatların bir dizisidir ve bu dizi makinenin dahilî hafızasında bulunur. Komputerde dahilî ve harici olmak üzere iki türlü hafıza vardır. Harici hafızanın diğer çevre elemanları ile düzenli bir şekilde çalışmalarını dahilî hafızaya yerleştirilen talimat dizileri (programlar) temin eder. Komputere bir anlam veren, ona bir güç kazandıran bu talimat dizileridir. Bir elektronik makine aritmetik veya lojik bir işlemi

(1) Doğan Kuban - İstanbulun Tarihi Yapısı (İst. Şubat. 1969).

yaparken, dahilî hafıza aldığı malûmat ve bilgiyi hafıza pozisyonları arasında çok büyük bir süratle hareket ettirir. Bu harekete move denilmektedir. Esasen komputerin her işi bir move'dur.» (2).

Dünyamızdaki çeşitli kurumların gelecekte geçireceği değişiklikleri gösteren (gelecekte adapte olamama) future shock'lar, 5-10-15 senelik plânlamaların göstergeleri haline gelmiştir.

Şehirlere yığılma, trafik sorunu, gıda ihtiyacı, mesken sıkıntısı v.s. geleceğin şikârlarıdır.

İktisatçının ne kadar geniş ufukları ve çalışma sahaları oldu-

ğunu gösteren bu örnekler, bize iktisat biliminin gittikçe artan önemi ni belirtmektedir.

Gelecek devirlerin şimdiden hesaplanması, iktisat biliminin yeni sahalarıdır. Future shock'lar, uzay çağı, polişin ve ekoloji konularındaki hesaplar, bizlere işaretler veriyorlar.

Günlük yaşayan insanlar gibi, günlük meseleler içinde yaşayan toplumlar da günümüzde hâlâ vardır. Bu gibi toplumların ekonomik-sosyal olayları emrivaki şeklinde kabulü, toplum yıkıntılarını peşinen-fakat farkına varmadan - kabul-leri olmaktadır.

KARANFİL ÇİÇEKEVİ

İktisatlıların Hizmetindedir.

Şişli, Halasgârgazi Cad. No. 335/A

Tel: 46 33 34

Not: Şubemiz yoktur.

Sanayileşmenin Neresindeyiz ?

Sayın konuşmacının 1. ci iktisatçılar haftasındaki konuşmasından derlenmiştir.

EROL ÇEVİKÇE

1972 den sonra özellikle uluslararası ekonomik olaylardaki gelişmeler artık bizim gibi ülkelerin bir takım rakkamlar ortaya koyarak sanayileşme düzeyini rakkamlar doğru dolu olsa, sanayileşme düzeyinin tartışmasının bir şekilde anlamlı olmadığı kanısındayım.

Yoğun bir çalışma içerisinde sanayileşme geliyor ki, batı toplumlarının, özellikle kapitalist batı

toplumlarının ne yapmak istediklerini, neye doğru adım atmak istediklerini, ve kendi içlerinde sanayileşmeyi hangi biçimde oluşturmaya çalıştıklarını saptamadıkça, daha doğrusu iyi tahmin etmedikçe bizim gibi ülkelerin bazı rakkamları ortaya koyarak hatta bazı incelik gösteren ölçekleri ortaya koyarak sanayileşme düzeyini saptamış olması kesinlikle yanlış olur, üstelik hatalı olur.

Bunu söylerken şunu kanıtlamaya çalışmak istiyorum. Dikkat edilirse batıda son yıllarda yoğun bir konjonktürel daralma var. Biz de bu sıkıntı içerisindeyiz. Ancak, ona rağmen sanayiler kendi içlerinde dünyanın doğu ülkelerini kullanarak bir takım yeni girişimler yapmak istiyorlar. Bugün sanayiinin artık ulusallığı diye birşey kesinlikle kalmamıştır. Doğrudan doğruya uluslararası bir takım girişimlerle sanayiler kendilerini ayakta tutmaya çalışıyorlar ve tamamen yeni icatlar üzerine kurulmuş teknolojiyi alabildiğine istimal ederek, başka ülkeleri de işin içine sokarak sanayileşme oluşturmaya çalışıyorlar.

Bunun karşısında biz neredeyiz? sorusunu sorarsak belki de daha anlamlı bir tartışmayı ortaya atmış oluruz.

Nakit geliri sağlayan, döviz geliri sağlayan bazı komşu ülkeleri batıdaki, Avrupadaki büyük sanayilere para yatırarak paylar almaya çalışıyorlar. Acaba bunu yaparken o ülkeler, komşumuz bazı ülkeler sanayileşme yolunda adım mı atıyorlar, yoksa kalkınmalarına gelecekte bir zemin mi hazırlamak istiyorlar? Bunu da şunun için örnekledim. Bir yandan batının oluşumu, bir yandan da komşu ülkele-

rimizde, bize benzeyen ülkelerdeki bir takım istekler arasında herhalde niteliği yönünden sanayileşme düzeyimizi onlara bağlı olarak çözümleme gereklidir kanısındayım.

Bu oluşumlar bütün hızı ile gelişirken uluslararası özellikle dış ticaret olayı gelişmekte olan ülkelerin üzerinde, konjonktürün gereği olarak Türkiye de, son yıllarda sanayi diyeceğimiz bir takım kesimlerde büyük gelişmeler görülüyor. Bakıyoruz gelir aktarmaları oluyor. Türkiye de bazı hükümetler bir takım yaygın kesimlere nakit artırımını ön gören uygulamalar geliştiriyorlar. Onların sonucunda belli bir talep doğuyor. Sanayi yönünden kendilerini planlamak isteyen üretim kesimindeki dostlarımız o talebin yönünde ve eğer mümkünse hatta tekelleşerek ciddi cevaplar verebilmek ve bu verebileceğimiz cevap karşısında da kısa dönemde önemli ölçüde kazanç sağlayalım biçimi ile yaklaşım yaparlar ve dayanıklı tüketim malları başta olmak üzere, ülkenin bu kısa dönemdeki konjonktürel talebinin yüksekliğine uygun biçimde sanayi türleri geliştiriyorlar. Aslında bunları geliştirirken Uluslararası gelişmelerinde çizgisi içerisinde kalmıyoruz. Bu sefer bir süre sonra bu gelişen sanayiler bizi ister istemez dış ticarete bağlı sıkıntılara sokuyor. Hammadde si-

kıntısına sokuyor, ve aramak sıkıntısına sokuyor. ve hatta enarji sıkıntısına giriyoruz. Bu kısa dönemli yoğun talebin tarifiesi kaçınılmazdır. Belki de piyasa mekanizmasının gerçekten cari olduğu ülkelerde o ülkeleri harekete sokan, onları çalıştıran mekanizmadır. Ancak oralarda da tartışıldığı bir tarafa, ülkemizde bunu özellikle ilk sanayi yıllarımızdan beri bir yandan dış ticareti korumaya bir yandan da içerdeki belli birleşmelerle tekellerle yönetmeye kalkışmamızdır. Şunu kastetmek istiyorum. Eğer belli bir sahip düzeni içinde o talebe cevap verebilecek girişimlerde bulunsaydık belki de belli maliyetlerin tartışılması sonucu halka daha yararlı gelen ve uzun dönemde kalkınma ile birleşebilecek sanayiler oluşturabilirdir. Oysa biz sürekli olarak koruma, dış ticarete de koruma politikaları izlemiştir. Halen izlemekteyiz ki, buda oldukça sakat bir düzeye getirdiğimiz bu uygulamadır. Bunun yanında da Türkiye de bir yandan eksikliği olan diğer yatırım destekleri sağlamışız öte yandan da aynı gelişimciler pazarladıkları malların bir veya iki elle de olsa hiç yoksa pazar aşamasında tek elde tutuluşunu sağlamışlardır. Ve böylece bir sanayileşme diye belli bir kısa dönemli kazanan ortaya koyacağı nitelikteki üretim oluşumunu çalıştırmaya başlamışızdır.

Şimdi Uluslararası o demin belirtmeye çalıştığım diğer ülkelerle ilişkili olan meseleyi ve teknolojiyi alabildiğine istismar eden o düzeydeki bir sanayileşme bir yanda gelişirken biz buna göre güncel talebi o kısa sürede halleden ve icap ederse başka olanlara koyabilen gene yeni bir güncel talep bulan, reklâmlarda doldurulan bir sanayileşmeyi her halde kısa dönemde sağlıklı görmekteyiz. Ve böylece o sağlıklı çerçeve içerisinde de sanayileşme düzeyimizi ortaya koyduğumuzu tahmin ediyorum. Şimdi tabii buna karşı birtakım başka kesimlerden arı malı, yatırım malı üreten sanayilerden örnekler verilebilir. Onları da gene Uluslararası o gelişen ekonomilerin kendine bağlı çerçevede incelemekte yarar vardır. Eğer bir an için olsun hemen sıkıntılarını bu senede gördüğümüz gibi kısıtlamalar başladığı vakit Türk Sanayinin o vakit kendi içinde boğulmaya gidebileceğini tahmin etmek gerekir o zaman işte sanayileşme düzeyi diye eğer öğüneceksek veya methedeceksek o noktada daralıp daralmayacağına o noktada tekrar üretimini sürdürüp sürdüremeyeceğine bakmamız gerekir.

Ve öyle de tahmin ediyorum ki, Türk Sanayii gerçekten son derece Uluslararası ekonomiye bağlı bir şartlanma içerisinde ve güncel talebin oluşturduğu bir düzeydedir.

Diğer yandan gene sanayileşmeyi kalkınmanın ta kendisi diyeceksek ki 3 ncü plânda böyle denmiştir. Gerçekten de sanayileşme artık kalkınmayla eş değerli sayılabilir. O vakit sanayileşme düzeyini saptıracak birlikte kalkınma düzeyimizi de saptamak gerekir. Eğer öyle ise, o düzeyi içerisinde yaygın bir boyutu da ortaya koymamız gerekir. Türkiyede gelir dağılımı araştırmaları buna benzer İstanbul'un dışına taşan sanayi bölgelerinin dışına taşan sanayii ile işbirliği halinde ve onun gelirinden nasiplenene araştırmalar gerçekte geliştirilmiş değildir. O zaman o gelişen düzeydeki sanayimizin halkı hangi ölçüde içerisinde aldığını da gözlememiz gerekir. Öyle ise eğer sanayileşme belli bir düzeye vardı ise onun içerisinde halk ne oranda içindedir diye de bir soruyu kaçınılmaz olarak ortaya atmak yararlıdır. Üstelik halkın içerisinde girmediği sanayilerin tamamen belli bir ölçekte geliştiğini iddia etmek çok kolaydır. Ve hatta tarımın çok yaygın olduğunu bizim gibi ülkelerde sanayii kendi başına soyutlamanın sıkıntıları apaçık ortaya çıkar. Öyleyse eğer tarımla sanayileştireceksek ki bu yıl 1974 yılı da onu da çok açık şekilde ortaya koymuştur ki, tarımsız sanayileşme artık dünyanın hiçbir yerinde olamayacaktır. Tarım derken sadece ben toprağın üstünde oluşan

ham maddeyi değil belki de madenle birlikte toprağın gücünü ortaya koymak istiyorum. O kesimi ihmal ederek sanayileşmenin mümkün olmadığı apaçık ortaya çıkmıştır. Oysa Türkiye de o hangi boyutlarda olursa olsun yaygın bir halk kesiminin elindedir. Halkın mülkiyet düzeni içerisinde oluşan bir üretim yapısı vardır. Sanayileşmeyi düzeyi ile birlikte tartışırken mutlaka Türkiye de tarımı ve yaygın halk kesimini de içerisinde aramamız da kaçınılmaz bir zarurettir. Şimdi bu açıdan bakıldığında Türkiye de belki de tüm iktisatçıya kaynak dağılımını bu günün modern geçmiş ekonomilerinde kitaplarda tartıştığımız tarzda gözleyen bir iktisatçı için ortaya atılan bazı halkın katılacağı sanayileşme iddiaları hatta başlangıçta gülünç gelmiştir. Fakat; Türkiye'de eğer kaynağın oluşumunu ve onun sanayiye dönüşümünü incelediksek gene yaygın halk tasarrufunun mutlaka içerisinde olduğunu, mutlaka rakkamlarla ortaya koyabiliriz. Ama ne yazık ki Türkiye de hence rakkamları ortaya koymak ne doğrudur ne de hence olanak içerisinde henüz. O da bir ülkenin ekonomik düzeyi ile de mutlaka orantılı bir iş. Şimdi o vakit halkın içerisinde bulunduğu bir sanayileşmeyi de geliştirmedikçe kalkınmanın sanayileşme ile birlikte ciddi tamamlanmayacağını ve o düzeyde

soyutlanmış bir sanayileşme düzeyini de sağlıklı olarak ortaya koyamayacağımızda söylemek istiyorum. Bununla öyleyse bir yönde Uluslararası gelişen olaylarla beliren bir düzey bir yönden de toplumun içinde halk katında boyut kazanan bir sanayileşmeyi ne vakit ortaya koyabiliriz. Bence aslında Türkiye'nin varmak istediği düzey bu olmalıdır. Bu noktalardan herhalde somut bir şeyler söylemek durumunda değilim. Ama herhalde uzun boylu tartışılan bir konudur. Türkiye de. Hepinizin tartıştığı bir konudur.

Bu açılardan çözümlemeler getiremedikçe bir de sanayileşme düzeyini sıkıntıya sokan ve sürekli olarak onu üretimde engellediği iddia edilen ki, belki de bu doğru olabilir. İster istemez bazı siyasal gelişimler ülkede oluşmaya başlıyor. Bu sadece partiler yönünden veya hükümetler yönünden olmuyor. Sendikalar yönünden diğer başka gurupları yönünden bakıyor sunuz. O soyutlanmalı istendiği ölçüde kendine düzen vermek isteyen sanayileşme bu sefer başka tarafa doğru çekiliyor ve siyasal bir boyut kazanıyor. Öyle ise siyasal bir boyut istesek te isteme sekte kazanacak bir sermayeleşme düzeyini de kabul etmemiz gerekir. Ve Türkiye'nin 1974 lerde de sanayileşmesi gerçekten siyasal

bir boyut almıştır ve siyasette tartışılma konusu olmuştur. Ona karşı bir parti bir takım yeni araçlar ortaya getirmek çabasında olmuştur. Bunu sadece Türkiye'nin siyaset yapısı sosyal yapısı yönünden almamak lâzım gelir. Birbirinden ayrılmaz olduğu için sanayileşme düzeyini öylece ortaya koyabilmek için deminki söylediğim belki de halkı o boyuta katmak için yapılan girişimler olarak dahi olmanız bugün Türkiye'de çok olumlu bir düzeyde olduğumuzu söylemek her halde mümkün değil.

Gelecekte de olsa sanayileşme düzeyimizi saptamak için aşağıdaki en az 5 hususun dikkate alınması gerekir.

Birincisi; halka üretim yapısı ile dönük bir sanayileşmede ne ölçüde katkı payı vermişizdir.

İkincisi; sosyal boyut zannedilmesine rağmen benim demin siyasetteki o ister istemez artık ağırlık taşıdığı iddiasıyla siyasetin Türkiye'nin sanayileşmesinde ve kalkınmasında her ülkede olduğu gibi coğrafi dağılımında sanayileşmenin mutlaka ekonomik bir boyuta oturtmamız gerekir ve araçlarını bulmamız gerekir. Yani bir bölgede mutlaka sanayileşme vardır, deyip hatta ekonomi bilmi bugün artık kaynak dağılımı yö-

nünden bunu sağlıklı görüyor deyip coğrafi dağılımı bir tarafa atamayız. Sanayileşme düzeyini tartışırken o boyutu da i;eriye almamız gerektiğini kabul etmemiz gerekir ve onun inaçları ne işe yeniden değerdendirmememiz gerekir.

3 üncüsü; teknoloji ve rekabeti geliştirmek, aracı olarak koruma, politikalarını sürdürmek Türkiye için artık bu gün en sağlıklı yol olmaktan çıkmıştır. Bunu yeniden değerdendirmeliyiz. Ve ne tip bir koruma yapacağımızı, hatta en az nasıl yapacağımızı yeniden saptamamız gerekir.

4 ncü Tekellere dönüştürülerek sürdürülen sanayilerden artık vaz geçilmelidir. Bunların ülkelere yararı belki kısa dönemle olabilir ama uzun dönemde kalkınma ile birleştğinde sanayileşme mutlaka yararlı olamayacağı gün gibi aşikârdır.

5 ncisi Sanayileşme düzeyini saptarken Sanayinin diğer sektörlerle ilişkisini klâsik ekonominin tanımları içerisinden çıkarıp diğer sektörlerle çok daha bu günün koşullarına uyan girişimlerin ortaya koymamız gerekir. Bu hesaplamaları çok düzenli yapmamız gerekir.

II. İTİSATÇILAR HAFTASI

1-6 Aralık 1975

Tarihleri Arasındadır

Üyelerimize Duyurulur

Genel Merkez

Yönetim Kurulu

Türk İran İlişkileri ve Bu İlişkilerdeki Sorunlar

I — TÜRK İRAN İLİŞKİLERİNİN İKİ AÇIDAN MÜTÂLEA VE HÜLASA OLUNABİLİR

A — İran Açısından

1. İran'ın Batı Avrupa bağlantısı Türkiye üzerinden geçmektedir.

— Avrupa karayolu bağlantısı

— Avrupa demiryolu bağlantısı

— İskenderun ve Trabzon limanları

— İskenderun ve Trabzon li-

manlarından İran'a transit kara yolu bağlantıları -şimdilik- İran'ın it-halâtı, -gelecekte- mallarının pa-zarlanması yönünden büyük önem taşımaktadır.

2. Türkiye'nin transit imkânla-rı dışında İran'ın kullanabileceği 2 ayrı yol vardır :

(a) Rusya üzerinden, Karade-niz kıyılarından Batı Avrupa ile demir yolu bağlantısı,

(b) İran Körfezindeki limanla-rın geliştirilmesi yoluyla Süveyş üzerinden batı ile deniz yolu bağ-lantısı.

3. Bugünkü koşullarda İran ekonomisi Türkiye'nin transit yoluna büyük ölçüde bağlıdır. Süratle artan tüketim ve yatırım malları ithalâtı için en ekonomik ve kısa bağlantı Türkiye üzerinden sağlanabilecektir.

4. Fakat devlet adamlarıyla temaslarda izlenimler şudur ki, İran uzun dönemde ülkenin kaderini bu transit yoluna bağlayıp bağlamama konusunda henüz açıklığa varamamıştır. Bu konuda açıklığa varılmamış olması Türkiye ile ticarî ilişkilerin geliştirilmesi konusuna gereken ağırlığın verilmesi sonucunu doğurmaktadır.

5. Kısa ve uzun dönemde ihtiyaç duyulan gıda ürünlerinin ve sınai ürünlerin Türkiye'den temini konusunda bir kararlılık yoktur. Şimdilik buna gerek duyulmamaktadır. Hattâ bu tip ithalâtın gelişmiş ülkelerden yapılması tercih bile edilmektedir.

6. Fakat, büyüyen talebe dayalı olarak ortaya çıkacak ulaşım güçlükleri, tedarikin zamanında ve ucuz yapılması gibi faktörlerin etkisinde bir süre sonra İran'ın Türk ürünleriyle ilgilenmesi muhtemeldir. Bu ilgide hacımlı veya naklî masraflı ürün tipleri öncelik alabilir. Örneğin, çimento, sıhhi te-

sisat malzemeleri, metal konstrüksiyonlar ve yapı elemanlarına kısa sürede ilgi uyanabilir.

7. Kısa sürede İran'ın Türklerle ortak kara yolu nakliye firmaları kurmak için teşebbüse geçmesi de beklenebilir. Bu konuda İran'ın bu tip teşebbüse itecek faktör, finansman ve sevk ve idare gibi etkenler ötesinde Türklerle yapılacak ortaklıklarda araçların Türkiye'den transit geçişinde temin edilecek kolaylıklara ilişkin beklenti olacaktır.

B — Türkiye Açısından :

1. Hızlı gelir artışı nedeniyle tüketim ve yatırım harcamalarının olağanüstü arttığı bu komşu ve dost ülke bütün dünya ile ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Dışarıya açılmak isteyen Türk ekonomisinin komşu ve dost ülkedeki gelişmeler karşısında ilgisiz kalması düşünülemez.

2. Türkiye'nin İran'dan ilk ciddi bekleyişi petrol boru hattı projesi, ilk safhadaki iyimser gelişmelere rağmen, Türkiye hudutlarından geçirilmemiştir. Türkiye'nin ikinci ciddi bekleyişi gaz boru hattı projesidir. İskenderun boru hattı olarak ortaya çıkan bu proje gerçekleştirilecek safhaya gelmiş iken

II

TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİNDE
SORUNLAR

yön değiştirmiştir. Şimdi gazın gemilerle Süveyş üzerinden Avrupa'ya sevkine karar verilmek üzere -dir.

3. Türkiye'nin İran ile olan ilişkilerinde bugün için ağırlığı olan konu gaz boru hattının şimdiye kadar düşünüldüğü gibi İskenderundan geçirilmesidir. Bu projenin gerçekleştirilmesi Türkiye-İran arasında uzun süreli ciddi diğer ekonomik ilişkilerin gelişmesine imkân verecektir. Aksi halde Türkiye'nin İran ile gelecekteki ekonomik ilişkileri cılız, tesadüfi ve dağınık kalabilir. Kısa dönemde İran Türkiye'den gıda maddeleri ve şeker ile çimento almaya istekli görülmektedir. Türkiye'deki iç talebin gelişmesi karşısında kısa dönemde İran'a çimento ihracatı olanağından başka büyük hacimli ticarî ilişki mümkün görülmemektedir.

4. Dağınık ve uzun dönemli ilişkiler olarak ise, Türk özel firmalarının, İran'da veya Türkiye'de İran pazarı için İranlılarla ortak veya tek başlarına özellikle gıda sanayiinde ve ender de olsa diğer konularda sınai yatırımlara girişmeleri, Türk müteahhitlik firmalarının İran'da iş yapmaları, fazla teknik işgücüne İran'da istihdam olanağı sağlanması muhtemeldir.

1. RCD çerçevesinde geçmiş ilişkilerde karşılaşılan başarısızlıklar, bundan sonraki gelişmeleri önemli ölçüde olumsuz etkileyecektir. Türkiye-İran iki komşu ve dost ülke olmalarına RCD ve CENTO çerçevesindeki işbirliği teşebbüslerine rağmen

— Devlet adamları

— Teknisyenler

— İş adamları

seviyesinde bugüne kadar sıkı ilişkiler kurulamamıştır. İki ülke birbirinden uzak kalmıştır. Şah'ın Türkiye Devlet Başkanı ile 4 yıldır bir araya gelememesinden üzüntü duyduklarını İranlılar tekrarlamaktadırlar. İranlılar Başbakanlarının Dışişleri Bakanlarının ve diğer bakanların iki komşu dost ülke olarak sık sık bir araya gelmesini temenni etmektedirler. Bu konuda Türkiye'den inisiyatif beklenmektedir.

2. Bugüne kadar Türkiye'nin İran'a açık işbirliği teklifleri ve açık ve kesin işbirliği projeleri getirmedeği söylenilmektedir. İran bu konudaki inisiyatifi de Türkiye'den beklemektedir.

3. İranlıların - kendilerince ifade edildiğine göre - bazı istem ve başvurmalarının zamanında cevaplandırılmaması Türkiye'ye yakın - laşmalarını engellemektedir. Örneğin transit ulaşımını islahı amaçlayan projeleri İran'ın finanse edebileceğine ilişkin başvurunun cevapsız kaldığından söz edilmektedir.

4. İran'ın kısa dönemde Türkiye'den tek bekleyişi transit kolaylığıdır. Fakat bu konudaki beklentilerin tek yönlü olduğu ve sadece İran açısından değerlendirildiği görülmektedir. İranlılar, kara yolu standardının kısa sürede yükseltilmesini, kara yolu ulaştırmasında alınan 9 krş. km/ton taşıma ücretlerinin alınmamasını, demir yollarının islahını, Van gölü feribot servisinin genişletilmesini, demiryolu nakliye ücretinin düşürülmesini, Trabzon ve İskenderun liman kapasitesinin büyütülmesini talep etmektedirler.

5. Bu tip çabalara finansman yardımıdan söz edilmekte ise de ortada belirsiz noktalar vardır :

— Tüm alt yapı yatırımlarına sınırlı fonlar ayırabilen Türkiye, özellikle İran'ın gelişme programlarına yardımcı alt yapı yatırımlarına önem vermesine karşılık İran'

dan ne gibi bir karşılık görecektir?

— İran kısa, orta ve uzun dönemde Türkiye'nin kara-demir yolu ve liman imkânlarından hangi kapasite ile yararlanmak istemekte ve bu konuda ne gibi bir bağlantıyı öngörmektedir?

— Resmi çevrelerde genel olarak değinilen «alt yapıların geliştirilmesinde finansman kolaylığı - işbirliği» konusunda İran ne kadar ciddidir ve ne büyüklükte bir fon düşünülmektedir?

6. Bugüne kadar Türk - İran ilişkilerinde önemli bir engel, her iki ülkenin aynı tip projelere ve aynı ürünlere ilgi duyması projelerin paylaştırılmamasıdır. Önümüzdeki dönemde de her iki pazarı hedef alan özellikle sınai projelerde bu sorun önemini sürdürecektir.

7. İran müteşebbisi İran'dan çıkınca, Türkiye üzerinden atlayarak Avrupa'ya ulaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerle daha önceki ilişkilere dayalı ticarî bağlar kurulmuştur. Gelişmiş ülkelerin büyük firmalarıyla büyük hacimli ve çok yönlü ticarî ilişki kurmak daha fazla tercih edilmektedir. Gelişmiş ülkelerle haberleşme Türkiye ile haberleşmeden daha kolaydır. Bu

Ülkelerin ticarî ilişkilerde fiyat verme, mal bedelini ödeme kolaylıkları yanında, komisyon-aracılık creti ödemede sağladıkları kolaylıkları Türk firmalarının şimdilik yerine getirebilmeleri mümkün değildir. Gelişmiş sınaî ülkelerin banka sistemi İran pazarı ile sıkı bir bağlantı kurmuştur. İki ülkenin iş adamları birbirlerini tanımamaktadır. Türk iş adamı doğu ülkeleriyle iş yapmaya yabancı, özelikle İran piyasasından bilgisizdir.

TÜRK - İRAN İLİŞKİLERİNDE ZELLİğİ OLAN Ç KONU : GAZ BORU HATTI - TRANSİT - ORTAK SİNAİ YATIRIMLAR

1. zellięi olan üç konuda (gaz boru hattı, transit, ortak sınaî yatırımlar) Türk-İran ilişkilerinin gelişmesi İran'ın yatırım stratejisine bağlıdır. Bugün için, (açık olmakla beraber) İranın yatırım stratejisi tüm yatırım harcamalarını İran hudutları içinde yapmaktır. Başka bir deyişle ve kendi açılarından haklı olarak «eserlerin İran içinde kalmasını» arzu etmektedirler. Bunun rnekleri diğer önemli projelerde de ortaya çıkmıştır.

2. Büyük petro-kimya projelerini konusunda Japonlar ve Almanlarla yapılan müzakerelerde tesisle-

rin tümünün İran topraklarında kurulması istenmiş, bunu ekonomik bulmayan Japonlar ve Almanlar anlaşmaya varamamışlardır.

3. İskenderun gaz boru hattı projesinin gerçekleşmesi halinde boru hattının bir kısmı ve gazı sıvılaştırma tesisleri ile bunlara bağlı olarak kurulacak tesisler Türkiye topraklarında kalacaktır. Halbuki gazın İran körfezine akıtılması halinde tüm yatırımlar İran'da gerçekleştirilecektir.

4. Aynı şekilde, İranlılar kısa dönemde Türk kara-demiryolları ve limanlarına muhtaçtır. Bunların geliştirilmesini istemektedirler. Fakat uzun dönemde hatta orta dönemde kendi liman kapasitelerini tüm ithalâtlarını ve ihracatlarını gerçekleştirebilecek kapasite ve standarda ulaştırmayı amaç edindiklerini bildirmektedirler. ABD ile yaptıkları 15 milyar \$ lık anlaşma bunu doğrulamaktadır.

5. Bu strateji sınaî yatırımlarda da söz konusu olmaktadır. Örneğin, Türkiye'de İran pazarına dönük yeni imento ve hattâ şeker fabrikaları inşa edilip edilemeyeceği tartışıldığında, orta dönemde İran'ın bu gibi ihtiyaçlarını İran'da kurulacak fabrikalardan karşılayacaklarından söz edilmektedir.

TÜRKİYE İLE İRANIN İŞ BİRLİĞİ YAPABİLECEĞİ KONULAR :

1. İran gaz boru hattını Türkiye'den geçirip İskenderun'dan gazını pazarlayabilir. Türkiye İran'ın artan ithalât hacmi ve muhtemel ihracatı için karayolu demiryolu ve limanları ile transit kolaylığı sağlayabilir.

2. İran transit kolaylığı karşılığı olarak Türkiye'nin kara yolu, demiryolu ve liman alt yapı yatırımlarına (hibe veya kredilemek şeklinde) yardımcı olur. Bu yardım taşıma ücreti karşılığı olarak geri ödenabilir.

3. İran'a ihracat amacıyla Türkiye'de özellikle tarımsal projeler veya tarıma dayalı projeler geliştirilebilir. Bu projelerde Türk - İran ortaklığı mümkündür. Projeler Türk firmalarınca veya ortaklaşa gerçekleştirilsin, İran'dan uzun vadeli kredi temin edilebilir. İran bu işletmelerin ürünleri için günlük dünya fiyatlarından uzun vadeli satın alma bağlantısına hazır görülmektedir.

4. Türk nakliye firmaları veya İranlılarla ortaklaşa teşebbüsler İran'ın artan ithalâtını taşımada yardımcı olabilir.

— Kısa ve orta dönemde İran'

a inşaat malzemesi ve özellikle çimento ihracatı olanağı vardır.

— Üretime bağlı olarak yaşı meyva ve sebze, küçük büyük baş hayvan eti, tavuk eti ve yumurta ile, bisküi, şekerleme, çikolata ve makkarna tipi gıda maddeleri ihracı imkânları sağlanabilir.

5. Türk müteşebbisleri İran Yabancı Sermaye mevzuatı çerçevesinde İran'da İranlı sermayedarlarla ortak sınıai teşebbüslere girebilirler.

6. Türk müteahhit firmaları İran'da büyük bayındırlık yatırımları ile sınıai tesislerin kurulmasında tek başlarına veya yabancı firmalarla işbirliği halinde veya İranlı firmalarla işbirliği halinde iş alabilirler.

7. İran'da kısa ve orta dönemde Türkiye'nin fazla kalifiye işgücüne istihdam olanağı bulunabilir.

III

TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİNDE TÜRKİYE AÇISINDAN ÜZERİNDE DURULMASINDA YARAR BULUNAN KONULAR

1. İran temsilcileri, Fırat üzerinde kurulacak olan, dış finans-

manı ile ilgili olarak Dünya Bankasının ileri sürdüğü koşullar Türkiye tarafından kabul edilmeyen Karakaya Barajının yapımı için İran'ın Türkiye'ye daha müsaite şartlarla 365 milyon dolarlık kredi teklif ettiğı bildirilmektedir.

Dünya Bankası bu projenin finansmanı için Irak ve Suriye'nin mutabakatını talep etmektedir. İranlıların beyanına göre kredi karşılığının tarım ürünleri şeklinde ödenmesi mümkündür.

2. İran temsilcileri, İran'ın Türk demiryollarının elektrifikasyon ve modernleştirilme projelerine finansman yardımı (bağış ve kredi) teklif ettiğini fakat bu tekliflerinin ilgi görmediğini ileri sürmektedirler.

3. İran yetkililerinin bir başka beyanına göre, İran Van gölü çevresinden demiryolu bağlantısının sağlanması amacıyla Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım teklifinde bulunmuş fakat bu teklif cevapsız kalmıştır.

4. İran yetkililerin İran'daki özellikle konut ve bayındırlık ihalelerine Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri iştirak eder ve bunlardan pay alırken Türkiye'nin bu ihalelere iştirak

etmemesinden üzüntü duyduklarını belirtmektedirler.

Yapılan soruşturmalarda, İran'ın Ankara temsilciliğinin İran'daki bütün ihalelere ait haberleri Dışişleri Bakanlığımıza bildirdiğı fakat bu haberlerin Bakanlık içinde kaldığı öğrenilmiştir.

İran yetkilileri Tahrandaki Ticaret Ataşeliğince de bu ihalelerin takibi ile Türk iş adamlarına duyurulmasını tavsiye etmektedirler.

IV

TÜRK - İRAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİ GELİŞTİRMEK İÇİN KISA VADEDE NELER YAPILABİLİR?

1. Türk-İran ekonomik ilişkilerini geliştirmede ağırlık olan iki ülkenin bekleyişleri ve ekonomik yararları arasında dengenin kurulması noktasında toplanmaktadır.

— İran'ın bekleyişleri

— Türkiye'nin ekonomik yararlarını açıklıkla tespit ettikten sonra bunları dengelemek mümkündür.

2. Şimdiye kadar iki ülke arasındaki yüksek düzeydeki politik

temasların sözde kalması, takip edilememesi, her iki tarafın da ilk hareketi karşıdan beklèmeler gelişmeyi engellemektedir.

3. Türkiye'nin İran'a kesin ve açık tekliflerle gitmesi gelişmeleri hızlandırılabilir. Bu kesin ve açık teklifler projeye ve ekonomik hesaplara dayalı olmalıdır. Ve teklifler üst düzeyde politik temaslarda sunulurken teknisyenlerin ve iktisatçıların ile iş adamlarının da aynı zamanda bahis konusu teklifler üzerinde görüşmeleri, tartışmaları ve anlaşmaya varmaları sağlanmalıdır.

a — Hükümetler düzeyinde

1. Sayın Cumhurbaşkanımızın Şah ile, Sayın Başbakanımızın İran Başbakanı ile, Sayın Dışişleri Bakanımızın İran dışişleri bakanı ile kısa sürede temasa geçmeleri ve bu temasların kısa sürelerde tekrarı temenni olunur.

2. Türk devlet adamları İranlı devlet adamları ile temas ederken mutlaka bir teknisyen-iktisatçı ve iş adamı ekibin beraberlerinde bulundurulmalıdır. Bu tip ilişkiler İranlıların benimsediği tip ilişkidir. Diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler bu şekilde yürütülmektedir.

3. Türk devlet adamlarının temalarında temel sorunlara ilişkin teklifler (özellikle gaz boru hattı ve transit ilişkileri ile ekonomik ilişkiler) ciddi-açık ve kesin olarak ortaya konulmalı, temalar bunlara dayandırılmalıdır.

4. İrandaki Türkiye temsilciliği, potansiyel Türk-İran ekonomik ilişkilerine yön verebilecek, yardımcı olabilecek güçte ve dinamizmde teknik personel ile teçhiz edilmelidir.

b. Özel Sektör düzeyinde

1. Türk-İran ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak üzere Tahran'da ve İstanbul'da birer «Türk-İran Ticaret Komitesi» (veya Türk-İran Ticaret Odası) kurulmalıdır.

2. Türk iş adamları İran pazarını ve müteşebbislerini tanımak için ikili ilişkilere önem vererek bu ilişkileri sürdürmelidir.

3. İran'ın diğer ülkelerle bağlantıları daha fazla artmadan Türk müteşebbisleri hazırladıkları özel projeleri çok kısa zamanda İran'a götürmelidir.

4. Türk banka sistemi İran pazarı ile ciddi şekilde ilgilenmelidir.

NOT :

Bu yazı Türk sanayicilerine ve

iş adamları derneğimiz Türk sanayici ve iş adamlarının 23. şubat - 2 mart 1975 tarihleri arasında İran da yapılan temaslarla ilgili olarak hazırladıkları «İran raporun»dan alınmıştır.

İktisatçılara Duyuru !

Mezunlar Cemiyetinin hazırlamış olduğu üç renkli otolar için çıkartma cemiyet amblemlerimiz satışa çıkarılmıştır.

Adedi 10. TL. olan amblemlerimizden satın almak isteyenlerin Cemiyet Genel Merkezi — Galib Dede Cad. Tünel adresine başvurmaları.

Bu hususta bizlere yardımcı olunuz. Amblemlerden satın alınız. Yapıştırınız, satılmasına destek olunuz.

**Genel Merkez
Yönetim Kurulu**

ARSLAN

tek

veya

BLOK

•yapı

• ateş tuğlası

ateş harçları

izolasyon tuğlası

EYÜP — İSTANBUL

Feb. 23 22 10

Mz. 44 30 40

st

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

otomatik

ARÇELİK
termosifonu

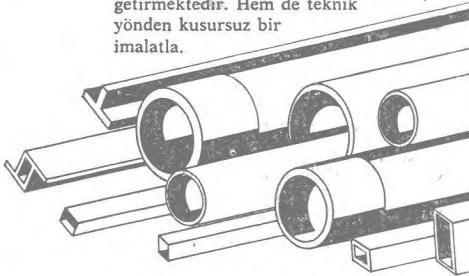

Sanayide ve İnsaatta, Borusan sizinle!

Bütün teşebbüslerinizin güvenilir bir desteğe ihtiyacı vardır. İşte istifadenize sunduğumuz Borusan çeşitleri size bu imkânı getirmektedir. Hem de teknik yönden kusursuz bir imalatla.

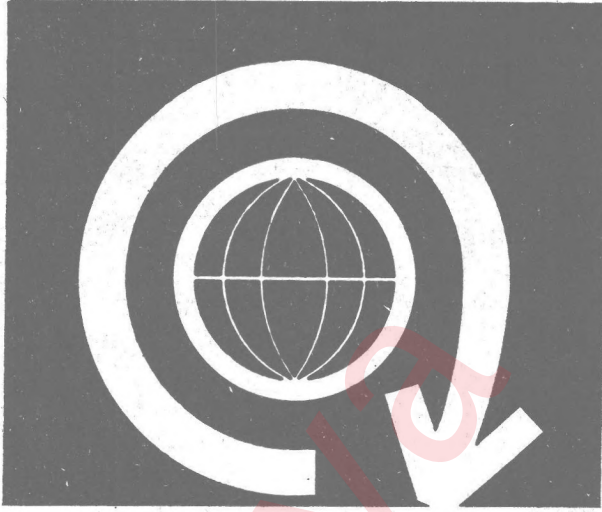
Başlıca çeşitlerimiz :

- Su ve gaz boruları
- Sanayi boruları (Mobilya ve ekzoz borusu)
- Profil borular
- Kalın etli profiller
- Pencere profilleri
- Paslanmaz çelik borular
- Ambalaj çemberi
- DKP bant

BORUSAN

Teknikte gerçek aşama

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

**Sevgili
iktisatçılar...**

**Dergiye ilân
veriniz,**

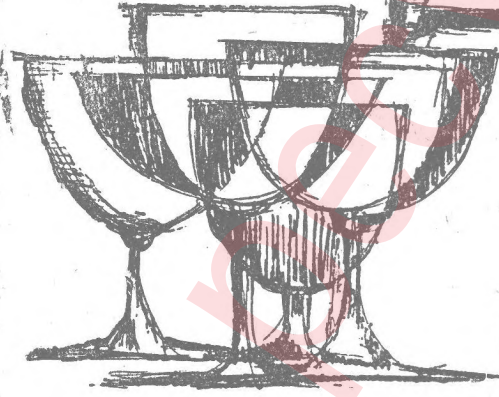
*

**Dergiye ilân
bulunuz,**

*

**Zira bu eser
sizindir ..!**

HOS BAG

**ŞARAP
SANAYİİNDE
KALİTE ve NEFASET
ÖRNEĞİNİ YİNE**

**TEKEL
SUNAR**

(Basın İlan)

BUGÜNÜN
KÜÇÜKLERİ
YARININ
BÜYÜKLERİDİR

ÇOCUKLARINIZI
TASARRUFA
ALISTIRINIZ

T.C.ZİRAAT BANKASI